

Buitenlandervaring voor iedereen?

NULMETING NAAR IMPACT EN INCLUSIVITEIT VAN HET ERASMUS+-MOBILITEITSPROGRAMMA

Bas Kurver | Kristel Nas | Kyra de Korte | Jules Warps

Het Nationaal Agentschap (NA) Erasmus+ wordt in Nederland uitgevoerd door het CINOP / Nuffic.
Dit onderzoek is tot stand gekomen in opdracht van het NA en in samenwerking met Mariola Gremmen.

Buitenlandervaring voor iedereen?

Nulmeting naar impact en inclusiviteit van het Erasmus+-mobiliteitsprogramma

Bas Kurver, Kristel Nas, Kyra de Korte & Jules Warps

Juni 2019

© 2019 ResearchNed Nijmegen in opdracht van Erasmus+. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding, onderzoeksvraag en methode	5
1.1	Onderzoeksofzet en onderzoeksvraag	6
1.2	Leeswijzer	7
2	Bevindingen uit eerder onderzoek	9
2.1	Uitgaande studenten	9
2.2	Eerder onderzoek	10
3	Responsgroep	13
3.1	Definitie en afbakening	13
3.2	Soort buitenlandervaring	13
3.3	Geen buitenlandervaring, free-movers en Erasmus+ studenten	14
3.4	Buitenlandreis voor de huidige studenten naar studiejaar en type	15
4	Buitenlandervaring naar achtergrondkenmerken	17
4.1	Definitie en afbakening	17
4.2	Geslacht, etniciteit en leeftijd	17
4.3	Beperkingen en aandoeningen en de ervaren belemmeringen daarvan	18
4.4	Opleidingsniveau ouders en vooropleiding student	19
4.5	Ondersteuning door ouders	20
4.6	Internationale studie-ervaring op de middelbare school	21
4.7	Belangrijkste bevindingen	22
5	Culturele oriëntatie, vaardigheden en zelfbeeld	23
5.1	Definitie en afbakening	23
5.2	Culturele oriëntatie en omgang met anderen	23
5.3	Internationale blik en persoonlijke vaardigheden	24
5.4	Zelfbeeld	25
5.5	Sociale vaardigheden en contacten	26
5.6	Assertiviteit en studievoortgang	27
5.7	Talenkennis	28
5.8	Nevenactiviteiten	29
5.9	Belangrijkste bevindingen	29
6	Belemmeringen	31
6.1	Definitie en afbakening	31
6.2	Belemmeringen voor een buitenlandervaring	31
6.3	Belangrijkste bevindingen	32
7	Verblijf in het buitenland	33
7.1	Definitie en afbakening	33
7.2	Doel buitenlandverblijf	33
7.3	Vorbereiding buitenlandreis	34
7.4	Ervaringen in het buitenland	35
7.5	Ontwikkelde competenties	36
7.6	Informatie over Erasmus+	37
7.7	Afgestudeerden	38
7.8	Belangrijkste bevindingen	38
8	Een buitenlandreis voor iedereen (?)	39
9	Conclusies	41
	Bijlage A: Methodologische verantwoording	43

1 Inleiding, onderzoeksvraag en methode

Internationalisering staat al enkele jaren hoog op de beleidsagenda. Zo heeft de huidige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), minister Van Engelshoven, in juni 2018 in haar kamerbrief de visie op internationalisering in zowel het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) als in het hoger onderwijs (ho) gepresenteerd. Daarin wordt onder andere aangestipt dat door verengelsing in het hoger onderwijs steeds meer sprake is van inkomende studentmobiliteit: door het ruime aanbod aan Engelstalige opleidingen vinden buitenlandse studenten het aantrekkelijk om in Nederland te komen studeren. Tegelijkertijd zien we dat de uitgaande mobiliteit (uitgedrukt in het aantal Nederlandse studenten dat een buitenlandse studie-ervaring opdoet) sterk achter blijft ten opzichte van de inkomende studentenmobiliteit¹.

Daarnaast blijkt uit een recent verschenen rapport van de Onderwijsraad² dat het huidige onderwijssysteem geen garantie biedt dat iedereen in gelijke mate internationale competenties ontwikkelt, met als mogelijke consequentie dat niet alle groepen een even grote kans hebben om naar het buitenland te gaan. Dit zou tot een grotere ongelijkheid tussen groepen in de Nederlandse samenleving kunnen leiden. In de wetenschap dat achtergrond- en opleidingskenmerken van invloed zijn op iemands kans om een buitenlandse studie-ervaring op te doen³ gaat de aankomende jaren speciale aandacht uit naar het bestrijden van deze kansenongelijkheid rondom uitgaande studentmobiliteit.

Om de kansengelijkheid in het Nederlands onderwijssysteem, en met name in de uitgaande studentenmobiliteit, te verbeteren, zijn verschillende subsidieprogramma's opgericht. Eén daarvan is het Europese Erasmus+-programma. Het Erasmus+-programma is opgericht in 1987, met als doel om iedere student te stimuleren en voornamelijk (financieel en organisatorisch) te faciliteren voor het opdoen van een buitenlandervaring. Door veel verschillende en niet vergelijkbare onderwijs- en opleidingssystemen in Europa is het voor Europese studenten moeilijk om kwalificaties van het ene land te gebruiken om een baan of een opleiding in een ander land aan te vragen. Meer overeenstemming tussen onderwijssystemen is daarmee noodzakelijk om studentenmobiliteit in Europa te stimuleren^{4 5}.

Erasmus+ zorgt voor deze overeenstemming in het onderwijssysteem. Dit wordt onder andere gedaan door afspraken te maken met verschillende (onderwijs)instellingen in Europa waarin wordt vastgelegd dat studiepunten behaald met een studie, stage of uitwisseling in een ander programma- of partnerland van Erasmus+, geaccrediteerd worden in eigen land. Bovendien biedt Erasmus+ onder andere subsidiemogelijkheden voor ho-studenten om een buitenlandreis financieel mogelijk te maken.

-
- 1 Engelshoven, I. van. (2018, juni 4). Kamerbrief: Internationalisering in evenwicht. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Verkregen op 8-2-2019
  - 2 Onderwijsraad. (2016, mei 31). Internationaliseren met ambitie. Verkregen op 8-2-2019 van <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/internationaliseren-met-ambitie/volledig/item7414>
  - 3 Wit, H. de., & Jones, E. (2018). Inclusive Internationalization: Improving Access and Equity. *International Higher Education*, 94, 16 - 18. <http://dx.doi.org/10.6017/ihe.2018.94.10520>
  - 4 Nuffic. (2017, februari 12). Outgoing student mobility in Dutch higher education, 2015 -2016. Verkregen op 11-2-2019 van <https://www.nuffic.nl/en/publications/outgoing-student-mobility-dutch-higher-education-2015-2016/>
  - 5 González, C. R., Mesanza, R. B., & Mariel, P. (2011). The determinants of international student mobility flows: an empirical study on the Erasmus programme. *Higher Education*, 62(4), 413-430.

Sinds de oprichting van Erasmus+ hebben meer dan 4,4 miljoen Europese studenten in het ho hun studie en/of stage in het buitenland georganiseerd en/of gefinancierd via Erasmus+. Waar in 1987 het programma begon met in totaal 3.244 studenten is dit gestegen tot meer dan een kwart miljoen per studiejaar. In 2013-2014 maakten ongeveer 10.600 Nederlandse studenten gebruik van een Erasmus+-beurs, waarvan 7.200 studenten een studiebeurs kregen en 3.400 studenten voor een stage naar het buitenland gingen⁴ ⁶. Het NA wil de meest recente impact van het Erasmus+-programma voor Nederland helder in kaart brengen. Hiervoor heeft het NA ResearchNed gevraagd een meerjarig onderzoek (MJO) uit te voeren waarin de impact en doelstellingen van het Erasmus+-programma worden getoetst.

1.1 Onderzoeksopzet en onderzoeksvraag

Doel van het onderzoek

Het MJO bestaat uit twee met elkaar verweven deelonderzoeken: een cross-sectioneel onderzoek dat voornamelijk de inclusiviteit van het programma meet en een longitudinaal onderzoek dat de impact van Erasmus+ op de interculturele vaardigheden van studenten beoogt vast te stellen. Het voorliggend onderzoek betreft het cross-sectionele onderzoek. Hierbij is gebruikt gemaakt van een uitgebreide enquête om onder andere het interculturele bewustzijn en de taligheid van studenten in kaart te brengen, alsmede de (geplande) buitenlandervaring en mogelijke versturende factoren zoals ouderlijk opleidingsniveau. Hoofdzakelijk wordt met deze cross-sectie de inclusiviteit van Erasmus+ onderzocht. De impact van Erasmus+ op interculturele vaardigheden wordt in een later stadium bekeken (wanneer meer data voorhanden is).

Populatie

Het onderzoek is gestart met als doel de inclusiviteit van Erasmus+ te toetsen onder studenten in het mbo en hoger onderwijs. Al snel bleek dat de vragenlijst niet geheel paste bij de doelgroep in het mbo. Teneinde uiteindelijk wel een hoge respons te halen is besloten de vragenlijst voor mbo-studenten, in samenwerking met mbo-instellingen en de opdrachtgever, dusdanig aan te passen dat deze beter aansluit bij de doelgroep.

Aangezien de dataverzameling onder mbo-studenten nog niet is afgerond en de data van mbo-studenten niet vergelijkbaar zullen zijn met die van ho-studenten, is ervoor gekozen dit onderzoeksrapport alleen te richten op de resultaten van de ho-studenten.

De vragenlijst voor ho-studenten is als online enquête geprogrammeerd. Voor de benadering van de ho-studenten is onder andere gebruik gemaakt van het studentenpanel van ResearchNed. Daarnaast zijn ook studenten benaderd via opdrachtgever Nationaal Agentschap Erasmus+ Onderwijs & Training (NA). Zij beschikken immers over contactgegevens van studenten die al eerder met Erasmus+ een studieprogramma of stage in het buitenland hebben gevolgd. Door studenten te benaderen via Erasmus+ bestaat wel de kans dat studenten die al een keer met een Erasmus+ beurs naar het buitenland zijn gegaan in de responsgroep zijn oververtegenwoordigd. Daardoor is de huidige responsgroep niet representatief voor de gehele populatie en daarom kunnen alleen uitspraken gedaan worden over de responsgroep en niet over de Nederlandse studentenpopulatie in het algemeen.

---

6 Europese Commissie. (2019). Erasmus+ Programmagids. Verkregen op 11-03-2019 van https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/programme-guide_en

Methode en onderzoeksvraag

Dit onderzoeksrapport beoogt de verschillen tussen drie groepen studenten in de responsgroep in kaart te brengen: (1) studenten zonder buitenlandervaring, (2) studenten met een zelfstandige buitenlandervaring (de zogenaamde 'free-movers') en (3) studenten met buitenlandervaring met een Erasmus+ beurs. Door na te gaan in hoeverre de groep die met Erasmus+ naar het buitenland is geweest op het gebied van achtergrond- en opleidingskenmerken afwijkt van de groep die (nog) niet of zonder beurs naar het buitenland is gegaan, kan worden beoordeeld in hoeverre het Erasmus+-programma inclusief is.

Dit onderzoek is opgezet aan de hand van één centrale onderzoeksvraag die aan het einde van het rapport op basis van de bevindingen wordt beantwoord. Deze onderzoeksvraag luidt:

In hoeverre draagt Erasmus+ eraan bij dat alle studenten een gelijke kans hebben om in het kader van de studie naar het buitenland te gaan?

1.2 Leeswijzer

Allereerst geven we in hoofdstuk 2 een overzicht van wat er al bekend is op basis van eerder onderzoek over de uitgaande studentenmobiliteit, in hoeverre de uitgaande studentenmobiliteit (met en zonder Erasmus+) in Nederland de afgelopen jaren is toegenomen en hoe Nederland ten opzichte van andere Europese landen scoort wat betreft inclusiviteit in de uitgaande mobiliteit. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 verder in op de responsgroep. Hier brengen we in kaart hoe in de responsgroep de verhouding is tussen de drie onderzoeksgroepen: (1) studenten zonder buitenlandervaring, (2) de free-movers en (3) Erasmus+ studenten. Daarnaast splitsen we deze groep verder op naar type opleiding (bachelor en master) en studiejaar (eerste, tweede, derde of vierde jaar) en staan we kort stil bij de redenen om naar het buitenland te gaan (free-movers en Erasmus+ studenten). Bovendien bespreken we hoe de verhouding is tussen de drie groepen is onder de afgestudeerden. Daarna kijken we in hoofdstuk 4 naar de verschillen tussen de drie onderzoeksgroepen wat betreft leeftijd, geslacht, etniciteit, aandoeningen en beperkingen, kenmerken van de ouders en factoren in het voorgezet onderwijs (vo). In hoofdstuk 5 bestuderen we de sociale, culturele en internationale vaardigheden van de studenten en hun studiehouding en talenkennis. In hoofdstuk 6 gaan we nader in op de belemmeringen die studenten ervaren om naar het buitenland te gaan. Tot slot maken we in hoofdstuk 7 inzichtelijk hoe studenten hun verblijf in het buitenland hebben ervaren, welke competenties zij hebben ontwikkeld, hoe een buitenlandreis van studenten er in het algemeen uitziet, hoe de studenten informatie over een buitenlandervaring en/of Erasmus+ hebben verzameld en hoe zij deze informatievoorzieningen beoordelen. We ronden het rapport af met een overzicht van onze conclusies in hoofdstuk 8.

2 Bevindingen uit eerder onderzoek

2.1 Uitgaande studenten

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de stand van zaken rondom de uitgaande studentenmobiliteit in Europa en specifiek in Nederland. Hiervoor doen we voornamelijk een beroep op de resultaten van EUROSTUDENT 2016-2018⁷. Vervolgens bekijken we welke wetenschappelijke onderzoeken in de afgelopen jaren gedaan zijn die meer inzicht kunnen verschaffen in de determinanten rondom deze uitgaande studentenmobiliteit. In het vervolg van dit rapport kijken we immers naar verschillende achtergrond- en opleidingskenmerken die eventueel in verband kunnen staan met de uitgaande studentenmobiliteit, en de determinanten die uit eerder onderzoek naar voren kwamen kunnen hiervoor als basis dienen.

Europa

Als uitgangspunt nemen we de doelstelling die door de Raad van de Europese Unie (EU) in 2011 is gesteld. Hierin is vastgesteld dat in 2020 ten minste 20 procent van de afgestudeerden in het ho een studieprogramma of stage in het buitenland gevolgd moet hebben. Daarmee wordt bedoeld een periode van studieverblijf, opleiding of stage in het buitenland met een minimum van 15 studiepunten of een minimale duur van drie maanden. Kijken we naar de uitgaande studentenmobiliteit in Europa⁸ in 2016-2018 van het ho, dan blijkt het gemiddeld percentage hiervan precies te liggen op 20 procent. Van die 20 procent is 6 procent ingeschreven bij een opleiding in het buitenland, 4 procent heeft een stage gevolgd, 1 procent heeft zowel een stage als een opleiding gevolgd in het buitenland en 9 procent is in het buitenland geweest voor een ander doel (bijvoorbeeld: zomerschool of taal cursus). Het grootste aandeel studenten dat in het buitenland is ingeschreven voor een opleiding vinden we in Denemarken, Duitsland, Finland, IJsland, Noorwegen en Zweden. In deze landen is 10 procent of meer van de studenten in het buitenland ingeschreven. Over het algemeen zijn het de vrouwelijke studenten, universiteitsstudenten en studenten met een standaard toegangsroute die vaker in het buitenland staan ingeschreven.

Nederland

Wat betreft de uitgaande studentenmobiliteit van Nederlandse studenten in vergelijking met het Europees gemiddelde, blijkt het volgende: overall gaat 26 procent van de Nederlandse studenten naar het buitenland voor een activiteit die gerelateerd is aan de studie. Dit betekent dat Nederland 6 procent hoger scoort ten opzichte van het Europees gemiddelde en voldoet aan de doelstelling van de Raad van de EU. Van die 26 procent stond 7 procent van de studenten ingeschreven voor een opleiding in het buitenland. 6 procent ging naar het buitenland voor een stage, 1 procent deed zowel een stage als een opleiding in het buitenland en het grootste aandeel, 12 procent, was tijdelijk in het buitenland geweest voor een ander doel dan de zojuist genoemde.

Inclusiviteit

Volgens de resultaten van EUROSTUDENT 2016-2018 blijkt er sociale selectiviteit te bestaan rondom de uitgaande studentenmobiliteit. Zo lijken financiële beperkingen een grote rol te spelen als belemmering om naar het buitenland te gaan. Verschillende andere studies suggereren dat ook vroege levensgebeurtenissen en kansenstructuren in het onderwijs sterk van invloed zijn op de overweging van studenten om naar het buitenland te gaan voor een studieverblijf. Zo blijken in de meeste Europese landen studenten met hoogopgeleide ouders vaker in het buitenland te zijn ingeschreven of stage te hebben gelopen dan

---

7 Hauschildt, K., Vögtle, E. M., & Gwosc, C. (2018). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag GmbH & Co.

8 Als gesproken wordt over Europa betreft het hier de EUROSTUDENT-landen

studenten met laagopgeleide ouders. Gemiddeld genomen is dit verschil in geheel Europa rond de 3 procentpunten. Diverse onderzoeken hebben de sociale selectiviteit in uitgaande studentenmobiliteit bevestigd. Aan de hand van de gegevens uit de Erasmus Impact Study⁹ kan geconcludeerd worden dat de toegang tot mobiliteitsregelingen zoals subsidie en de motivatie om deel te nemen aan een buitenlandse studiereis eveneens afhankelijk zijn van het opleidingsniveau van de ouders.

Hulpbronnen voor buitenlandervaring

Over de hele wereld organiseerde 63 procent van de studenten met een buitenlandervaring zijn inschrijving aan de hand van een EU-programma. 19 procent van de studenten in de wereld gebruikte andere studiereisprogramma's en 18 procent organiseerde de tijdelijke inschrijving in het buitenland zelfstandig. Van de Nederlandse studenten met een buitenlandse inschrijving organiseerde ongeveer een kwart dit zelfstandig.

Europese studenten gebruiken gemiddeld twee tot drie verschillende hulpbronnen om hun inschrijving in het buitenland te kunnen financieren. 68 procent van de uitgaande studenten in Europa gebruikte een bijdrage van ouders, familie of partner om de inschrijving in het buitenland te kunnen financieren. De eigen inkomsten uit bijvoorbeeld eerdere (bij)banen werden gebruikt door 54 procent van de studenten. 52 procent noemde studiebeurzen van de EU als bron van financiering. Bijna een derde (32%) gebruikte reguliere studiebeurzen uit eigen land als financieringsbron. Bovendien is een speciale studiebeurs of lening voor 17 procent van de studenten een hulpbron om een buitenlandervaring te kunnen bewerkstelligen. Tot slot zijn (bij)baantjes gedurende het buitenlandverblijf en particuliere bedrijven hulpbronnen waar een klein deel van de studenten beroep op doet. In Nederland gebruikte meer dan driekwart van de studenten die in het buitenland waren ingeschreven inkomsten uit eerdere banen of eigen spaargeld als financieringsbron. Het aandeel studenten die reguliere studiebeurzen of leningen uit hun thuisland hebben gebruikt als financieringsbron is in Nederland groter dan 50 procent.

Erkende studiepunten

Een essentieel element in de stimulering van uitgaande studentenmobiliteit is de erkenning van in het buitenland behaalde studiepunten. Gemiddeld lag in Europa het aandeel studenten die waren ingeschreven in het buitenland en waarvan de studiepunten volledig door de instelling van eigen land werden erkend op 60 procent. Bij 16 procent van de studenten werden de studiepunten gedeeltelijk erkend. Wat betreft de stages ligt het percentage studenten waarvan de studiepunten volledig werden erkend op 40 procent. In Nederland werden van 60 procent van de studenten de studiepunten voor hun buitenlandse stage gedeeltelijk erkend.

2.2 Eerder onderzoek

Er is de afgelopen jaren al veel onderzoek gedaan naar de effecten van verschillende determinanten op de uitgaande studentenmobiliteit. Bovendien is al meerdere malen onderzoek gedaan naar de effecten van EU-subsidieprogramma's zoals het Erasmus+ op de uitgaande studentenmobiliteit en welke studenten hiervan in meer of mindere mate gebruikmaken. Deze voorgaande onderzoeken en bestaande literatuur zijn uitgangspunten geweest om dit onderzoek verder in te richten.

Buitenlandervaring naar achtergrondkenmerken

Er is voor gekozen om in dit onderzoek nadruk te leggen op de persoonlijke achtergronden van de student om zo de verschillen in de uitgaande studentenmobiliteit te verklaren. Het blijkt namelijk dat deze kenmerken niet alleen de overgang naar het ho beïnvloeden maar ook de keuzes die studenten maken in

---

9 European Commission. (2014). Erasmus Impact Study. Luxembourg: Publications Office of the European Union

hun studieloopbaan zoals een buitenlandervaring¹⁰. Zo stellen veel onderzoeken dat het opleidingsniveau van de ouders een aanzienlijke rol speelt bij zowel de kans om naar het buitenland te gaan als de kans om dat met een beurs te doen. Verschillende studies tonen aan dat studenten met laagopgeleide ouders een aanzienlijk kleinere kans hebben om naar het buitenland te gaan voor studie dan studenten met hoogopgeleide ouders. De ondersteuning van de ouders (het cultureel kapitaal) en de financiële mogelijkheden van de ouders (financieel kapitaal) worden in deze studies aangedragen als verklaringen voor dit verband en in sommige onderzoeken wordt dit verband ook daadwerkelijk getoetst en bevestigd^{11 12 13}. Desalniettemin heeft niet alleen de herkomst van de student invloed op de uitgaande mobiliteit, maar lijkt geslacht eveneens een essentiële rol te spelen. Zo blijkt uit onderzoek¹⁴ dat mannen en vrouwen op een andere wijze gebruik maken van kapitaal dat (onder andere) afkomstig is van de ouders. Dit heeft tot gevolg dat de intentie om naar het buitenland te gaan voor mannen en vrouwen ook varieert.

Sociaal culturele opvattingen

Met name de verbetering van interculturele vaardigheden en het verruimen van de internationale blik door een buitenlandse studie-ervaring zijn doelstellingen van de Nederlandse overheid en Erasmus+ en daarmee relevante aspecten die in het MJO verder worden onderzocht. Uit onderzoek blijkt dat studenten met meer angst voor interculturele communicatie minder geneigd zijn om een buitenlandse studie-ervaring op te doen. Een hoog niveau van bevooroordeeldheid staat sterk in verband met meer negatieve emoties met betrekking tot communicatie met internationale studenten ofwel angst voor interculturele communicatie. Daarom wordt verwacht dat hogere niveaus van vooroordelen geassocieerd zijn met de wens om interculturele interactie te vermijden en dus minder deel te nemen aan buitenlandse studieprogramma's¹⁵.

Een ander aspect dat zal worden onderzocht in het MJO is zelfbeeld. Onderzoek wijst namelijk uit dat er een klein maar positief verband bestaat tussen iemands zelfbeeld en het succes in een buitenlandse studiereis. De achtergrond van deze bevinding is dat individuen met een hoger zelfbeeld emotioneel stabiel zijn en beter in staat zijn om sociale relaties op te bouwen. Bovendien bezitten zij een beter aanpassingsvermogen en zijn ze bekwaam en meer op hun gemak in hun communicatie¹⁶. Dit zou betekenen dat er een causaal verband bestaat tussen het zelfbeeld van studenten en hun uitgaande mobiliteit. Desalniettemin kan in dit rapport nog niet gesproken worden van causale verbanden. Om de causaliteit vast te kunnen stellen tussen de genoemde aspecten en buitenlandse studie-ervaringen zijn namelijk meer metingen nodig. Om die reden zal in het vervolgrapport verder in worden gegaan op deze causale relatie.

Studievaardigheden

Behalve achtergrond- en opleidingskenmerken kunnen ook vaardigheden van studenten een positieve of negatieve stimulans zijn om wel of niet naar het buitenland te gaan. Verschillende onderzoeken stellen namelijk dat studenten met meer talenkennis, buiten hun eigen moedertaal, eerder geneigd zijn om een buitenlandse studie-ervaring op te doen¹⁵.

---

10 Hauschildt, Vögtle, & Gwosc (2018).

11 Simon, J., & Ainsworth, J. W. (2012). Race and Socioeconomic Status Differences in Study Abroad Participation: The Role of Habitus, Social Networks, and Cultural Capital. *ISRN Education*, 1-21. <http://dx.doi.org/10.5402/2012/413896>

12 Lörz, M., Netz, N., & Quast, H. (2016). Why do students from underprivileged families less often intend to study abroad?. *Higher Education*, 72(2), 153-174.

13 Netz, N., & Finger, C. (2016). New horizontal inequalities in German higher education? Social selectivity of studying abroad between 1991 and 2012. *Sociology of Education*, 89(2), 79-98.

14 Salisbury, M. H., & Paulsen, M. B., & Pascarella, E. T. (2010). To See the World or Stay at Home: Applying an Integrated Student Choice Model to Explore the Gender Gap in the Intent to Study Abroad. *Research in Higher Education*, 51, 615-640. <http://dx.doi.org/10.1007/s11162-010-9171-6>

15 Goldstein, S. B., & Kim, R. I. (2006). Predictors of US college students' participation in study abroad programs: A longitudinal study. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(4), 507-521.

16 Barbuto Jr, J. E., Beenen, G., & Tran, H. (2015). The role of core self-evaluation, ethnocentrism, and cultural intelligence in study abroad success. *The International Journal of Management Education*, 13(3), 268-277.

Belemmeringen

Als we naar het percentage uitgaande studentenmobiliteit kijken in zowel de EU als in Nederland kunnen we concluderen dat de grote meerderheid van de studenten geen buitenlandervaring zal opdoen gedurende de studie (74% tot 80%). Het is daarom relevant om inzichtelijk te maken welke belemmeringen hierbij een rol spelen. Eerdere studies hebben uitgewezen dat financiële beperkingen de belangrijkste belemmering vormen voor de uitgaande studentenmobiliteit, met name voor studenten met laagopgeleide ouders. Kijken we naar de resultaten in EUROSTUDENT 2016-2018, dan blijkt dat 62 procent van de Europese studenten een financiële belemmering ervaart voor het opdoen van een buitenlandse studie-ervaring. Bij de helft (47%) van de studenten vormt de afstand tussen vrienden en familie de grootste belemmering, en 35 procent van de studenten geeft aan dat het (mogelijk) verliezen van een (bij)baan de grootste beperking vormt. Bij 30 procent van de studenten ontbreekt de motivatie voor een buitenlandse studiereis en 25 procent is bang onvoldoende talenkennis te bezitten. Deze belemmeringen worden door studenten met laagopgeleide ouders sterker ervaren ¹⁷.

Specifiek onderzoek is gedaan naar de belemmeringen die studenten ervaren om te participeren in het Erasmus+-programma. Hieruit blijkt dat voornamelijk de familiebanden, een te korte verblijfsduur met Erasmus+ in het buitenland, onderbreking van de studie, financiële beperkingen, taalvaardigheden, twijfels over het buitenlandse onderwijssysteem en gebrek aan motivatie de grootste belemmeringen vormen. Door de verscheidenheid aan belemmeringen zijn alle genoemde redenen in dit onderzoek opgenomen als item om zo de belemmeringen voor de huidige responsgroep op een volledige manier vast te kunnen stellen.

Verblijf in het buitenland

Uit onderzoek blijkt dat alle vormen van internationalisering, zoals de verengelsing in het onderwijs en een buitenlandse studie-ervaring, een positieve bijdrage leveren aan de Nederlandse kenniseconomie doordat zij samenwerking en kennisdeling versterken¹⁸. Aanvullend stelt de Onderwijsraad dat door de stimulering van internationalisering jongeren 'internationaal competent' worden: studenten met een buitenlandervaring ontwikkelen een meer wereldwijde persoonsvorming en socialisatie, hogere creativiteit en betere interculturele vaardigheden dan studenten die deze ervaring niet hebben opgedaan^{19 20}. Bovendien solliciteren studenten met een buitenlandervaring vaker op een baan in het buitenland, bekleden zij vaker een functie op hun daadwerkelijke opleidingsniveau en hebben ze betere kansen op de (inter)nationale arbeidsmarkt^{21 22}. Om deze positieve invloed van een buitenlandse studie-ervaring op de ontwikkeling van competenties en de kansen op de arbeidsmarkt te kunnen meten, zijn de genoemde effecten als items meegenomen in de vragenlijst.

---

17 Hauschildt, Vögtle & Gwosc (2018).

18 Nuffic. (2018, mei 16). Inbreng Nuffic m.b.t. rondetafelgesprek internationalisering in het onderwijs. Nuffic. Verkregen op 11-2-2019 van file://ressvr/users/k.nas/ Downloads/ffic_t.b.v._hoorzitting_rondetafelgesprek_internationalisering_in_het_onderwijs_d.d._16_mei_2018%20(2).pdf

19 Onderwijsraad. (2016, mei 31). Internationaliseren met ambitie. Verkregen op 8-2-2019 <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/2016/internationaliseren-met-ambitie/volledig/item7414>

20 Lee, C. S., Therriault, D. J., & Linderholm, T. (2012). On the Cognitive Benefits of Cultural Experience: Exploring the Relationship between Studying Abroad and Creative Thinking, *Applied Cognitive Psychology*, 26, 768-778. <http://dx.doi.org/10.1002/acp.2857>

21 Nuffic (2018)

22 Wit & Jones (2018)

3 Responsgroep

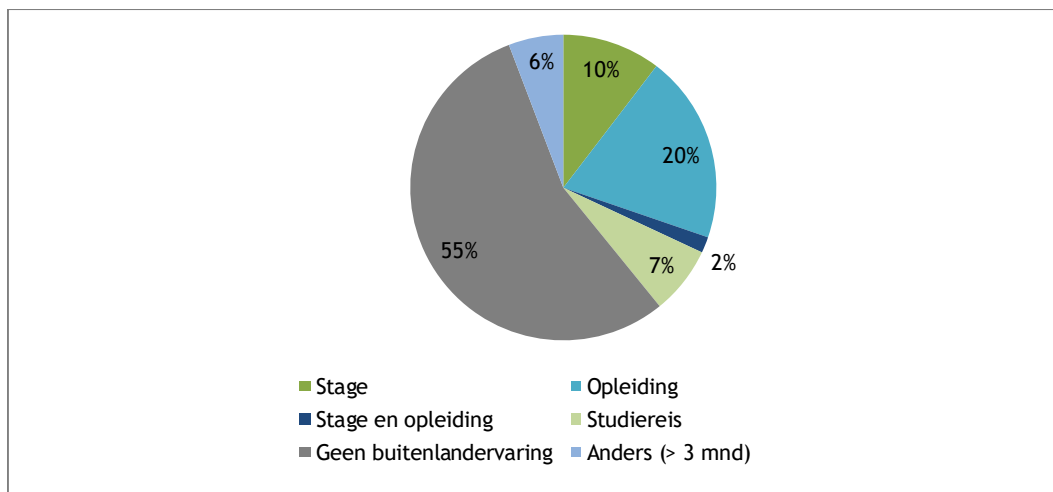
3.1 Definitie en afbakening

De doelstelling van dit rapport is om inzichtelijk te maken welke verschillen bestaan tussen studenten die wel en geen buitenlandervaring hebben opgedaan. Hiervoor is afbakening van de responsgroep noodzakelijk. Allereerst zullen de onderstaande resultaten hoofdzakelijk betrekking hebben op de huidige studenten in de responsgroep (n=4.721) en worden de afgestudeerden binnen de responsgroep (n=1.520) voor de analyses buiten beschouwing gelaten. Uitsluitend in het laatste hoofdstuk komen een aantal resultaten naar voren waar expliciet gesproken wordt over de afgestudeerden als afzonderlijke groep.

Bovendien is in dit onderzoek specifiek ingezet op ho- en Erasmus+-studenten. Ondanks de hoge respons, blijkt dat er sprake is van onevenwichtigheid naar (achtergrond)kenmerken die van invloed zijn op de resultaten. Dat betekent dat de responsgroep sterk verschilt van zowel de populatie van ho-studenten als de Erasmus+ populatie. Hiervoor is gecorrigeerd met een weegfactor die er voor zorgt dat ondervertegenwoordigde groepen zwaarder meetellen in de totalen en oververtegenwoordigde groepen minder zwaar meetellen. Hierdoor kunnen gewogen resultaten uitgedrukt in percentages en het aantal respondenten enigszins afwijken van de ongewogen percentages en aantallen. In deze rapportage geven we in grafieken de gewogen percentages weer, maar vermelden daarbij de ongewogen aantallen. Op basis hiervan zijn de resultaten, uitgedrukt in percentages, een betere afspiegeling van de onderzoekpopulaties, maar is tegelijkertijd duidelijk op hoeveel respondenten deze resultaten daadwerkelijk gebaseerd zijn²³.

3.2 Soort buitenlandervaring

Allereerst maken we inzichtelijk hoeveel procent van de huidige studenten uit de responsgroep voor een opleiding, stage of studiereis in het buitenland zijn (geweest) en hoeveel procent van deze studenten (nog) geen buitenlandervaring hebben opgedaan.

Figuur 1: Verdeling huidige studenten in de responsgroep naar soort buitenlandervaring (n=4.721)

Uit figuur 1 blijkt dat van de 4.721 studenten 55 procent (nog) geen buitenlandervaring heeft opgedaan. 10 procent heeft alleen een stage gedaan in het buitenland, 20 procent heeft alleen een opleiding gevolgd in het buitenland en nog eens 2 procent heeft zowel een stage als een opleiding in het buitenland gedaan.

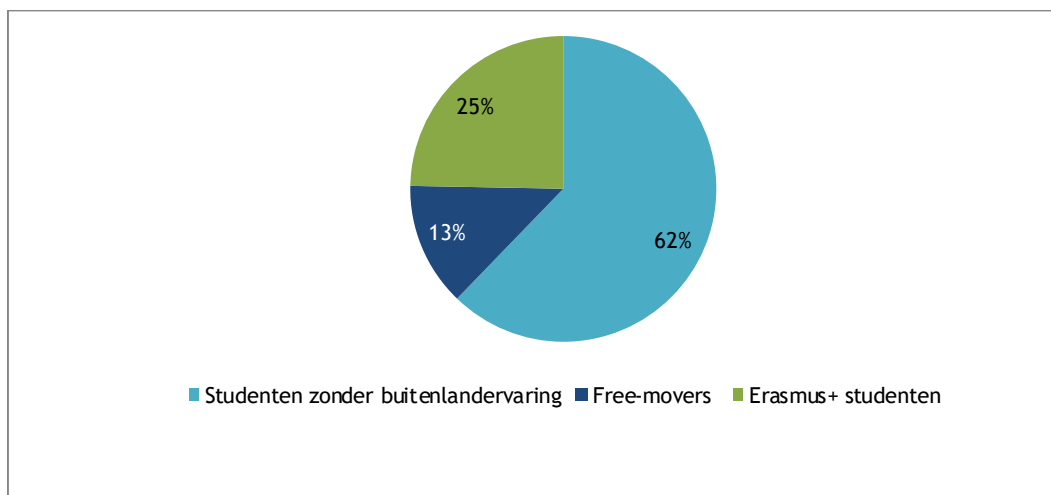
²³ Uitgebreide toelichting staat vermeld in de bijlage

Bovendien heeft 6 procent van de responsgroep een andere activiteit in het kader van de studie in het buitenland ondernomen die minimaal drie maanden of langer heeft geduurd. Tot slot blijkt dat van de responsgroep 7 procent voor een studiereis van twee maanden of korter naar het buitenland is geweest.

3.3 Geen buitenlandervaring, free-movers en Erasmus+ studenten

Om te analyseren welke groepen studenten niet, zonder en met een Erasmus+ beurs naar het buitenland zijn gegaan, maken we in dit onderzoek onderscheid tussen drie groepen studenten: (1) studenten zonder buitenlandervaring, (2) free-movers en (3) Erasmus+-studenten. Om een goede afbakening te kunnen maken tussen deze groepen baseren we ons op de doelstelling van de EU over uitgaande studentenmobiliteit. De EU heeft vastgesteld dat in 2020 ten minste 20 procent van de ho-afgestudeerden een studieprogramma of stage in het buitenland gevolgd moet hebben. Als norm wordt daarbij gehanteerd dat de periode van studieverblijf, opleiding of stage in het buitenland minimaal 15 studiepunten oplevert of minimaal drie maanden duurt²⁴ ²⁵. Van de studenten die aangeven voor een opleiding of stage in het buitenland te zijn (geweest) nemen we aan dat hieraan studiepunten verbonden zijn en daarom worden zij meegenomen als studenten met buitenlandervaring. Voor de studenten die hebben aangegeven nu een studiereis te maken in het buitenland of daarvoor in het verleden in het buitenland te zijn geweest, wordt het criterium van drie maanden aangehouden. Dit betekent dat de studenten die aangeven een buitenlandse studiereis van minder dan drie maanden te hebben gemaakt (7%), onder de groep 'geen buitenland' vallen²⁶.

In figuur 2 is weergegeven dat van de 4.721 studenten in de responsgroep 62 procent nog geen buitenlandervaring heeft opgedaan. Daarnaast is 13 procent zelfstandig naar het buitenland geweest (free-movers) en is 25 procent met Erasmus+ naar het buitenland gegaan voor een studieprogramma, stage, uitwisseling of studiereis (> 3 mnd). Dit betekent dat in de responsgroep een percentage van 38 procent ten minste één keer een buitenlandse studie-ervaring heeft opgedaan. Dit percentage ligt aanzienlijk hoger dan het daadwerkelijke percentage uitgaande studentmobiliteit in de Nederlandse populatie, dat we in het vorige hoofdstuk bespraken.

Figuur 2: Verdeling huidige studenten in de responsgroep naar buitenlandervaring (n=4.721)

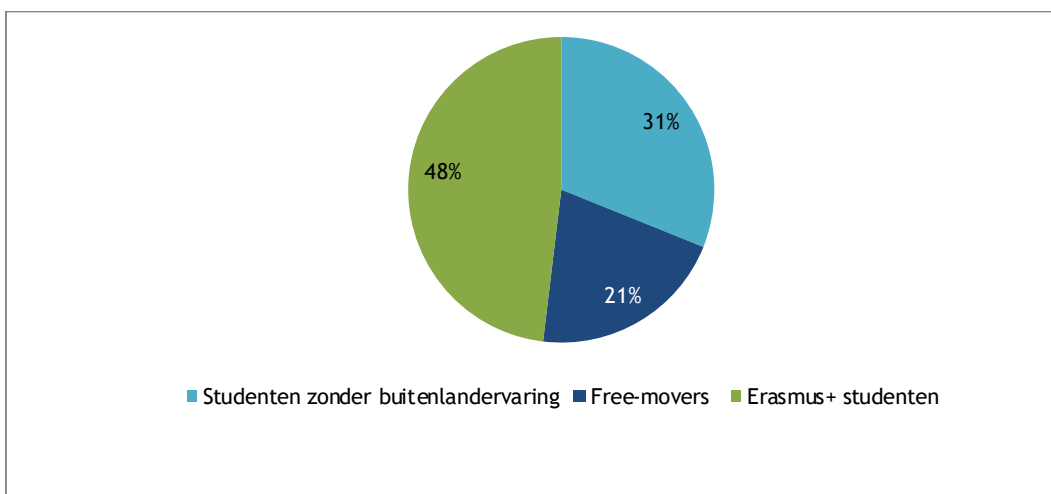
24 Messelink, A., Steehouder, L., & Huberts, D. (2018). Internationalisering in beeld 2018. Feiten en cijfers uit het onderwijs. Den Haag: Nuffic.

25 Hauschildt, Vögtle & Gwosc, (2018). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Brussel: EUROSTUDENT.

26 In bijlage 10 wordt kort toegelicht met welke items de indicatoren zijn aangemaakt

Dit bevestigt opnieuw dat onder andere het aandeel Erasmus+-studenten in de responsgroep dusdanig hoog is dat de steekproef niet representatief is voor de Nederlandse populatie. Dit betekent dat dit onderzoek geen uitspraken kan doen over de hele Nederlandse studentenpopulatie maar alleen over de responsgroep zelf.

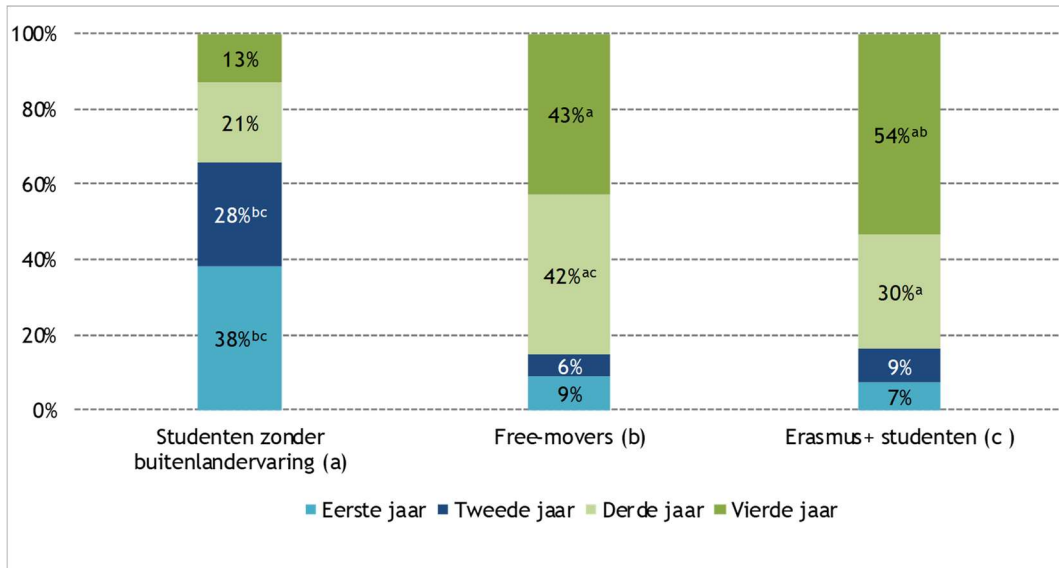
In de responsgroep bevinden zich 1.520 afgestudeerden. In figuur 3 is weergegeven dat 31 procent van deze afgestudeerden nog geen buitenlandervaring heeft opgedaan, 21 procent is zelfstandig naar het buitenland gegaan en 48 procent deed dat met Erasmus+. Deze verdeling is daarmee aanzienlijk anders dan de verdeling tussen de huidige studenten in de responsgroep. We veronderstellen daarom dat naarmate studenten verder in hun opleiding zijn of naarmate studenten ouder worden de groep uitgaande studentenmobiliteit aanzienlijk groter wordt.

Figuur 3: Verdeling afgestudeerden in de responsgroep naar buitenlandervaring (n=1.520)

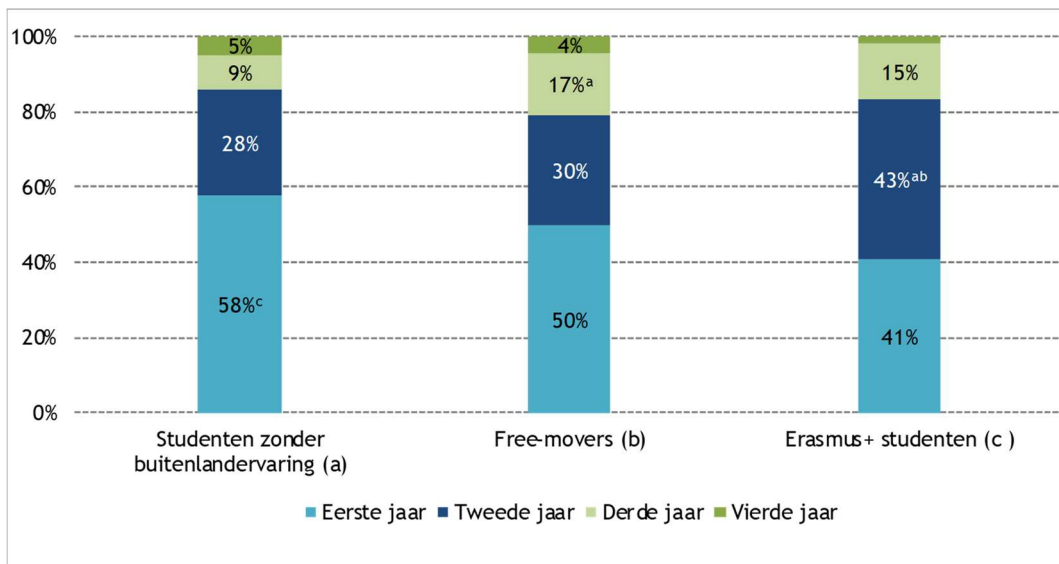
3.4 Buitenlandreis voor de huidige studenten naar studiejaar en type

Tot slot is de responsgroep verder uitgesplitst naar type opleiding (bachelor of master) en studiejaar. In figuur 4 staan de bachelor studenten weergegeven (n=3.560). In de groepen met uitgaande mobiliteit zijn vierde- en derdejaars studenten significant sterker vertegenwoordigd dan in de groep studenten zonder buitenlandervaring. De groep zonder buitenlandervaring bestaat vooral uit eerste- en tweedejaars studenten en dit aandeel is eveneens significant groter dan bij de free-movers en Erasmus+-studenten.

Figuur 4: Verdeling studiejaren bachelorstudenten per onderzoeksgroep (n=3.560). (Significant verschillend wanneer aangegeven met a = studenten zonder buitenlandervaring, b = free-movers en c = Erasmus+ studenten)

In figuur 5 staan de masterstudenten gepresenteerd (n=1.007). Het aandeel derde- en vierdejaars studenten is in alle drie de groepen aanzienlijk kleiner dan bij de bachelors, wat voor de hand ligt aangezien de meeste Nederlandse masteropleidingen slechts een of twee jaar duren. De drie groepen zijn derhalve voornamelijk samengesteld uit eerste- en tweedejaars studenten en er is vrijwel geen verschil in deelname waarneembaar tussen de groepen.

Figuur 5: Verdeling studiejaren masterstudenten per onderzoeksgroep (n=1.007)

4 Buitenlandervaring naar achtergrondkenmerken

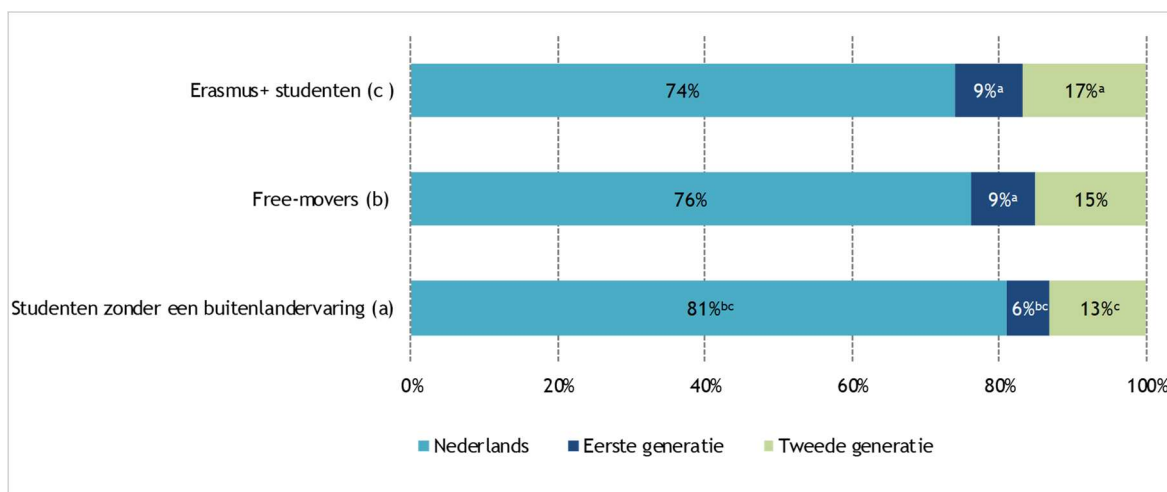
4.1 Definitie en afbakening

Het tegengaan van sociale ongelijkheid staat hoog op de beleidsagenda van het ministerie van OCW. Ook van het opdoen van een buitenlandse studie-ervaring is bekend dat er sprake is van selectiviteit. Het is daarom van belang om in kaart te brengen welke groepen over- en ondervetegenwoordigd zijn in het opdoen van een internationale studie-ervaring. In dit hoofdstuk geven we de verschillen weer tussen studenten die niet naar het buitenland zijn geweest, free-movers en Erasmus+-studenten. We richten ons daarbij met name op verschillen in achtergrondkenmerken tussen de studenten in de drie onderzoeksgroepen.

4.2 Geslacht, etniciteit en leeftijd

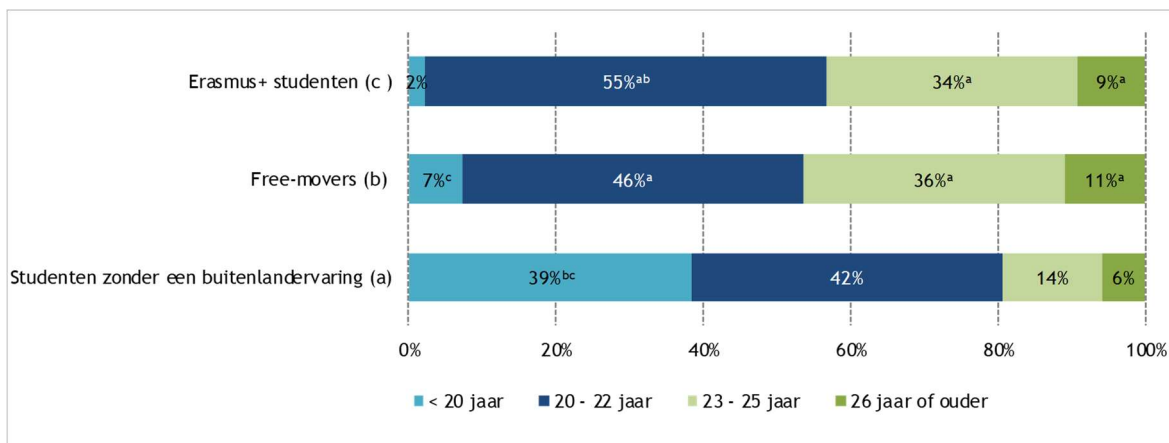
In de verdeling naar geslacht blijkt er tussen de drie groepen studenten geen verschil te bestaan. In alle drie de groepen zijn vrouwen met gemiddeld 54 procent oververtegenwoordigd tegen 46 procent mannen.

Wat betreft de verdeling naar migratieachtergrond is er een klein verschil tussen de groepen (figuur 6). De totale onderzoeksgroep bestaat uit 77 procent studenten met een Nederlandse achtergrond, 8 procent studenten met een eerste generatie migratieachtergrond en 15 procent studenten met een tweede generatie migratieachtergrond. In de groep studenten zonder buitenlandervaring is het aandeel studenten met een Nederlandse achtergrond significant groter dan bij de groep free-movers en Erasmus+-studenten. Hiermee lijken studenten met een migratieachtergrond eerder geneigd te zijn om naar het buitenland te gaan dan studenten met een Nederlandse achtergrond.

Figuur 6: Migratieachtergrond (eerste en tweede generatie) naar buitenlandervaring (n=4.460)

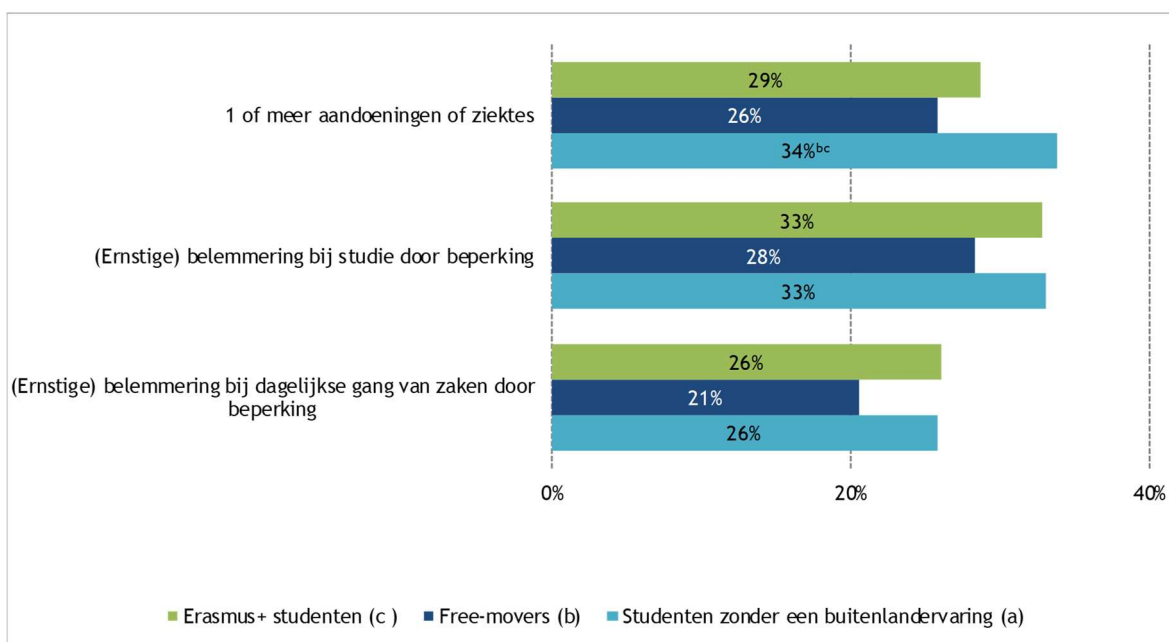
In de verdeling naar leeftijd blijken wel aanzienlijke verschillen te bestaan tussen de drie groepen. Zo zien we in figuur 7 dat met name het aandeel studenten van 20 jaar of jonger sterk (en significant) verschilt tussen de onderzoeksgroepen. In de groep studenten zonder buitenlandervaring is bijna vier op de tien studenten 20 jaar of jonger, wat aanzienlijk meer is dan bij de Erasmus+-studenten (2%) en free-movers (7%). Omgekeerd zijn in die laatste twee groepen de studenten in de categorie 23 tot 25 jaar weer veel sterker vertegenwoordigd. Dit is evenwel een niet meer dan logische bevinding, aangezien oudere c.q. ouderejaars studenten vaker een buitenlandervaring hebben dan jongere studenten. Tussen de free-movers en Erasmus+-studenten vinden we geen significante verschillen in de verdeling naar leeftijd.

Figuur 7: Leeftijd van de respondent naar buitenlandervaring

4.3 Beperkingen en aandoeningen en de ervaren belemmeringen daarvan

Ook is nagegaan in hoeverre de studenten een beperking of aandoening²⁷ hebben en in welke mate deze aandoening(en) hun studie en/of dagelijkse bezigheden belemmeren. We vinden op deze aspecten uitsluitend significante verschillen tussen enerzijds de groep studenten zonder buitenlandervaring en anderzijds de twee groepen met buitenlandervaring (Erasmus+ en free-movers) (figuur 8). Het grootste verschil vinden we tussen de free-movers en de niet uitgaande studenten. Slechts ruim een vierde (26%) van de free-movers geeft aan een beperking te hebben terwijl dit aandeel bij de niet uitgaande studenten ruim een derde is (34%). Kortom, studenten met een beperking lijken minder kans te hebben om een buitenlandse ervaring op te doen. Overigens is er geen significant verschil tussen de drie groepen gevonden wat betreft de mate waarin studenten hinder ondervinden van de beperkingen bij hun studie of dagelijkse activiteiten.

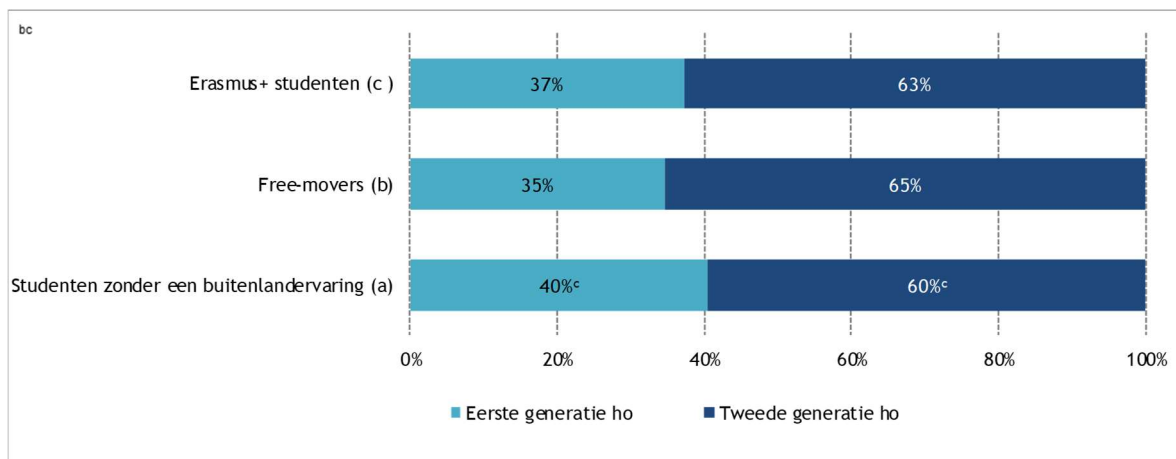
Figuur 8: Het hebben van een beperking naar buitenlandervaring

²⁷ De volgende aandoening zijn in de vragenlijst aan bod gekomen: ADHD, ADD of concentratieproblemen, (2) Autisme, (3) Dyslexie of dyscalculie, (4) chronische aandoening/ ziekte, (5) psychische aandoening, (6) functionele beperking, (7) andere aandoening/ziekte.

4.4 Opleidingsniveau ouders en vooropleiding student

De respondenten zijn in het onderzoek ingedeeld naar het opleidingsniveau van de ouders volgens de definitief van het CBS²⁸: eerste generatie ho-studenten zijn studenten waarvan de ouders zelf geen hoger onderwijs hebben gevolgd, tweede generatie ho-studenten hebben wel hoogopgeleide ouders. We gaan daarbij uit van de hoogst genoten opleiding van één van de ouders, omdat we uit onderzoek weten dat dit de meeste invloed heeft op het al dan niet opdoen van een buitenlandse studie-ervaring²⁹.

Hoewel de verschillen klein zijn bevinden zich wel significant meer eerste generatie ho-studenten in de groep zonder buitenlandervaring dan in de groep Erasmus+-studenten (figuur 9). Zo kan voorzichtig geconcludeerd worden dat het opleidingsniveau van de ouders van invloed is op de kans om met Erasmus+ naar het buitenland.

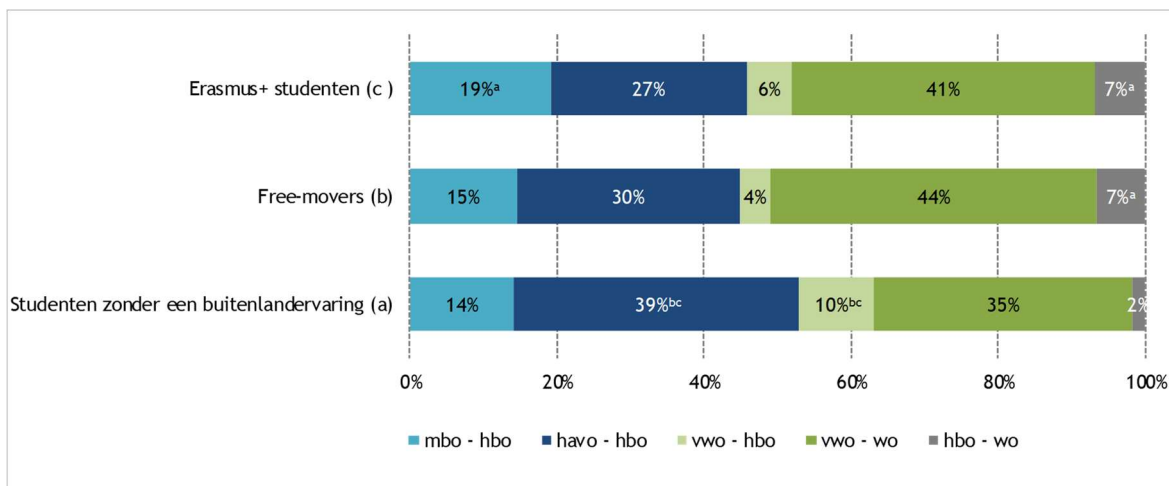

Figuur 9: Opleidingsniveau ouders naar buitenlandervaring (n=4.364)

In figuur 10 gaan we na in hoeverre de drie groepen verschillen in samenstelling wat betreft de studentenstromen van mbo, havo en vwo naar hbo en wo. In de groep zonder buitenlandervaring vinden we naar verhouding meer havo-hbo en vwo-hbo doorstromers dan bij de Erasmus+-studenten. Omgekeerd zijn de mbo-hbo-doorstromers sterker vertegenwoordigd bij de Erasmus+-studenten dan bij de studenten zonder buitenlandervaring. Ook vinden we meer vwo-wo doorstromers bij de studenten met buitenlandervaring dan in de groep studenten zonder ervaring.

²⁸ CBS, 2016

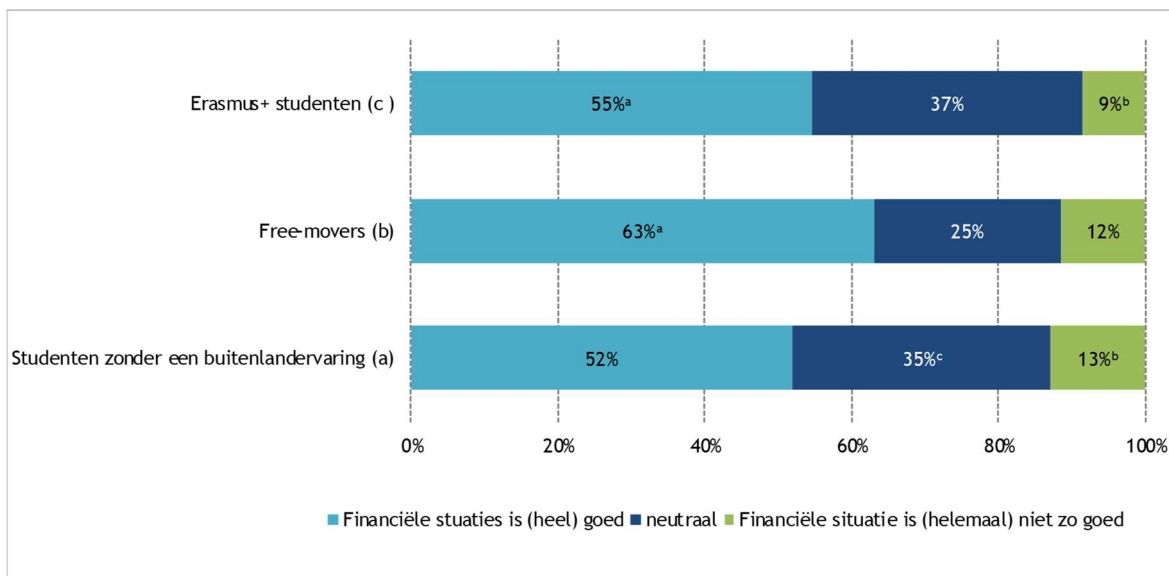
²⁹ ESB (2017, mei 11). Invloed ouderlijk opleidingsniveau reikt tot ver in het voortgezet onderwijs. *Onderwijs & Wetenschap*.

Figuur 10: Doorstroomgroepen naar buitenlandervaring (n=4.305)

4.5 Ondersteuning door ouders

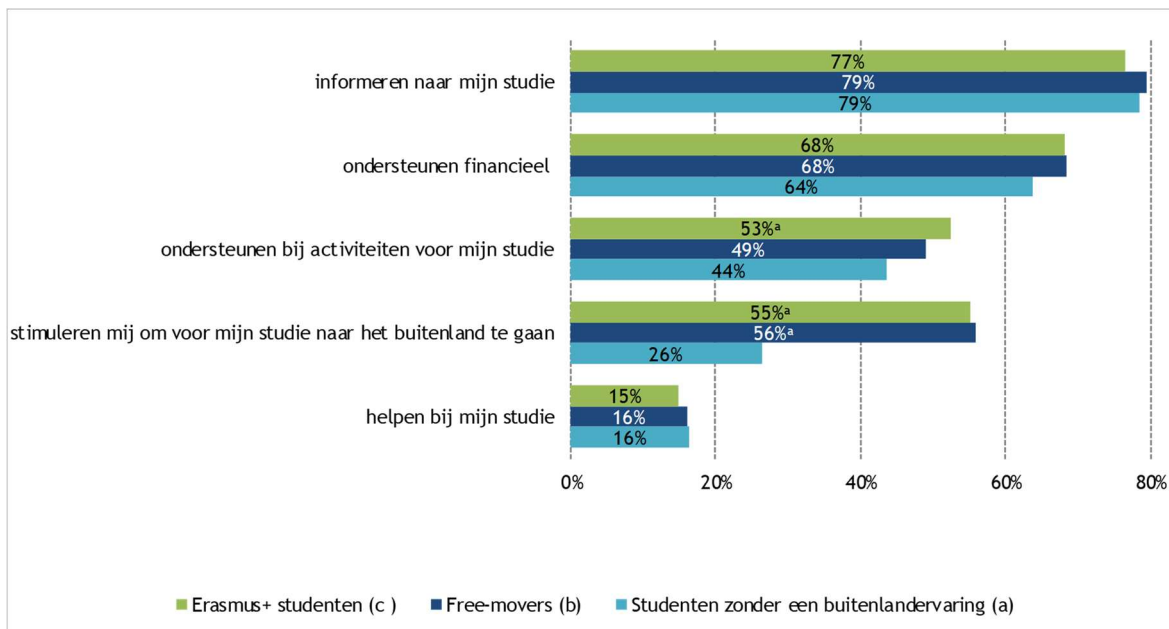
Wat betreft de financiële situatie van de ouders blijkt ruim de helft van de studenten zonder buitenlandervaring aan te geven dat deze goed is (52%), maar ligt dit aandeel hoger bij de free-movers met bijna twee derde van de studenten (63%). De Erasmus+-studenten scoren eveneens iets hoger dan de studenten zonder een buitenlandervaring (55%), maar dit verschil is maar klein (figuur 11). Omgekeerd zien we dat studenten zonder buitenlandervaring vaker aangeven dat de financiële situatie van hun ouders niet zo goed is (13%) dan Erasmus+-studenten (9%). Kortom, een betere financiële situatie van de ouders lijkt de kans op een buitenlandverblijf te vergroten.

Figuur 11: Financiële situatie ouders, naar buitenlandervaring

Free-movers en Erasmus+ studenten geven vaker aan dat zij regelmatig of vaak steun van hun ouders ervaren bij de keuze om voor een studie naar het buitenland te gaan, dan studenten zonder buitenlandervaring (figuur 12). Meer dan de helft van de Erasmus+-studenten (55%) ervaart deze steun, tegenover slechts een kwart van de studenten zonder buitenlandervaring (26%).

Wat betreft algemene ondersteuning bij de studie zien we een kleiner verschil tussen de Erasmus+-studenten en de groep studenten zonder buitenlandervaring, maar ook hier scoren de Erasmus+-studenten hoger. Verschillen tussen free-movers en Erasmus+-studenten of studenten zonder buitenlandervaring zijn hierin niet gevonden.

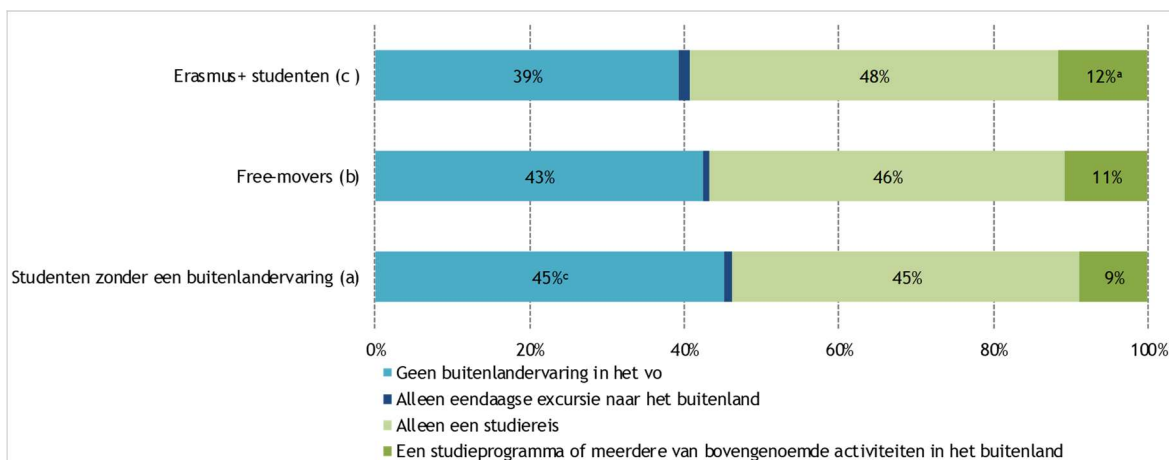

Figuur 12: Ouderlijke ondersteuning naar buitenlandervaring

4.6 Internationale studie-ervaring op de middelbare school

In figuur 13 kijken we ten slotte naar internationale studie-ervaringen die studenten al hebben opgedaan in het voortgezet onderwijs (vo). Studenten zonder buitenlandervaring in het ho hebben vaker evenmin in het vo internationale ervaring opgedaan (45%) dan Erasmus+-studenten (39%).

Wat betreft de specifieke buitenlandervaringen die in figuur 13 worden onderscheiden, zijn de verschillen tussen de Erasmus+-studenten en de groep zonder buitenlandervaring niet significant.

Figuur 13: Internationale studie-ervaring gedurende de middelbare school naar ho-buitenlandervaring

4.7 Belangrijkste bevindingen

- Het ligt voor de hand dat studenten met buitenlandervaring gemiddeld ouder zijn dan studenten die (nog) geen buitenlandervaring hebben. In dit onderzoek is binnen de groep studenten zonder buitenlandervaring veertig procent jonger dan 20 jaar. Van de Erasmus+-studenten is daarentegen vrijwel iedereen - 98 procent - 20 jaar of ouder.
- Studenten zonder buitenlandervaring hebben vaker een beperking of aandoening dan Erasmus+-studenten of free-movers.
- In de groep zonder buitenlandervaring vinden we naar verhouding meer havo-hbo en vwo-hbo doorstromers dan bij de Erasmus+-studenten. Omgekeerd zijn de mbo-hbo-doorstromers iets sterker vertegenwoordigd bij de Erasmus+-studenten dan bij de studenten zonder buitenlandervaring. Ook vinden we meer vwo-wo doorstromers bij de studenten met buitenlandervaring dan in de groep studenten zonder ervaring.
- Erasmus+-studenten hebben vaker hoogopgeleide ouders dan studenten zonder buitenlandervaring. De studenten zonder buitenlandervaring zijn vaker eerste-generatiestudenten.
- De ouders van Erasmus+-studenten en free-movers verkeren ook vaker in een goede financiële situatie en steunen hun kinderen vaker in de keuze om naar het buitenland te gaan en bij studieactiviteiten in het algemeen.
- Studenten zonder buitenlandervaring in het ho hebben vaker evenmin in het vo internationale ervaring opgedaan dan Erasmus+-studenten.

5 Culturele oriëntatie, vaardigheden en zelfbeeld

5.1 Definitie en afbakening

In dit hoofdstuk bestuderen we de verschillen tussen de drie onderzoeksgroepen op het gebied van een aantal sociaal-culturele eigenschappen.³⁰ De culturele oriëntatie, internationale blik, persoonlijke vaardigheden en het zelfbeeld van studenten komen aan bod. We benadrukken hier nogmaals dat in dit rapport (nog) niet gesproken kan worden over causale verbanden. Zo kunnen we bijvoorbeeld niet stellen dat studenten zonder buitenlandervaring minder snel geneigd zijn om naar het buitenland te gaan, omdat zij minder interculturele vaardigheden bezitten. Het is immers ook mogelijk dat de groep studenten die wel naar het buitenland is gegaan deze vaardigheden daar heeft ontwikkeld. Deze causale relatie zal bij een tweede meting in het vervolgrapport beter vastgesteld kunnen worden.

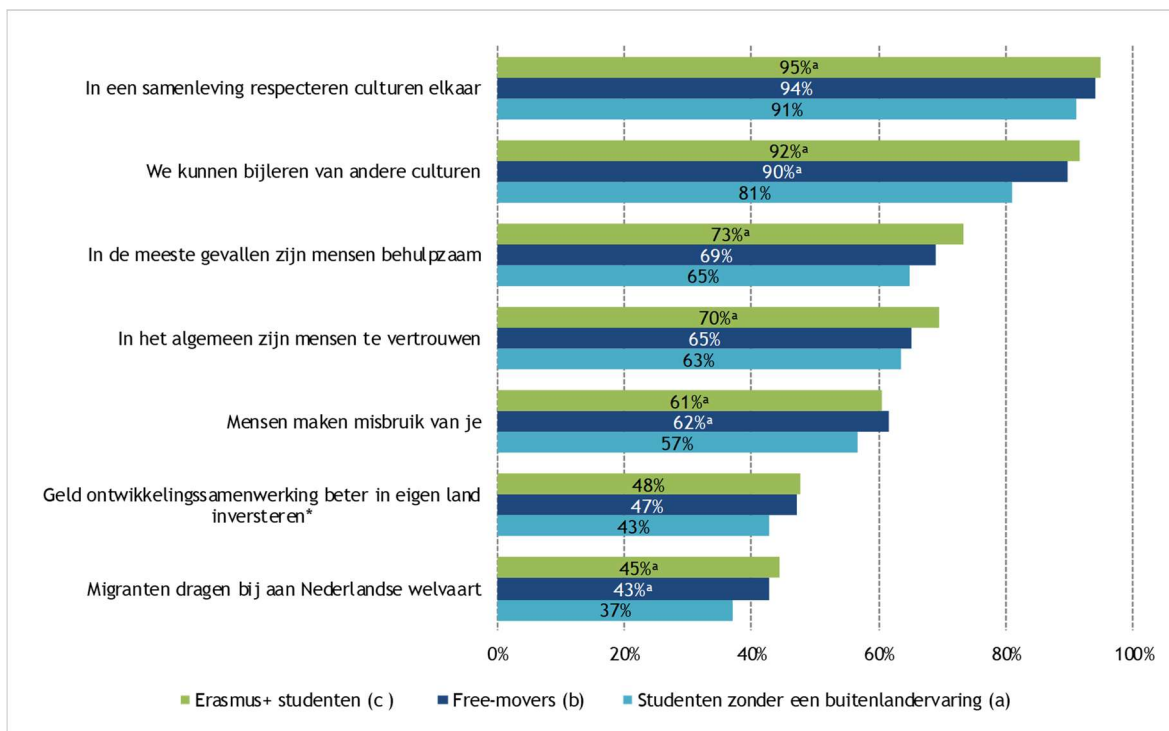
5.2 Culturele oriëntatie en omgang met anderen

In figuur 14 zijn een aantal (ingekorte) stellingen weergegeven, die een indicatie geven van de culturele oriëntatie van studenten en hoe zij omgaan met anderen. In de figuur wordt telkens het percentage studenten dat het er (helemaal) mee eens is met de stelling weergegeven. De stellingen die we de studenten hebben voorgelegd zijn voluit geschreven: 'in een leefbare samenleving respecteren verschillende culturen elkaar', 'we kunnen veel bijleren van mensen uit andere culturen', 'geld aan ontwikkelingssamenwerking kunnen we beter investeren in ons eigen land', 'migranten dragen bij aan de welvaart van Nederland', 'in het algemeen zijn mensen te vertrouwen', 'in de meeste gevallen zijn mensen behulpzaam naar elkaar', 'als mensen de kans krijgen, maken ze misbruik van je'.

We vinden hier de grootste verschillen tussen de studenten zonder buitenlandervaring en Erasmus+-studenten. Hoewel deze verschillen per stelling klein zijn (maximaal 11%) is wel telkens bij elke stelling zichtbaar dat de studenten zonder buitenlandervaring lager scoren - dat wil zeggen minder cultureel georiënteerd zijn en meer moeite hebben met de omgang met anderen - dan de Erasmus+-studenten.

---

³⁰ Wanneer er onderlinge significante verschillen zijn wordt hier naar verwezen in de betreffende figuur (a = Studenten zonder een buitenland ervaring, b = Free-movers, c = Erasmus+ studenten).

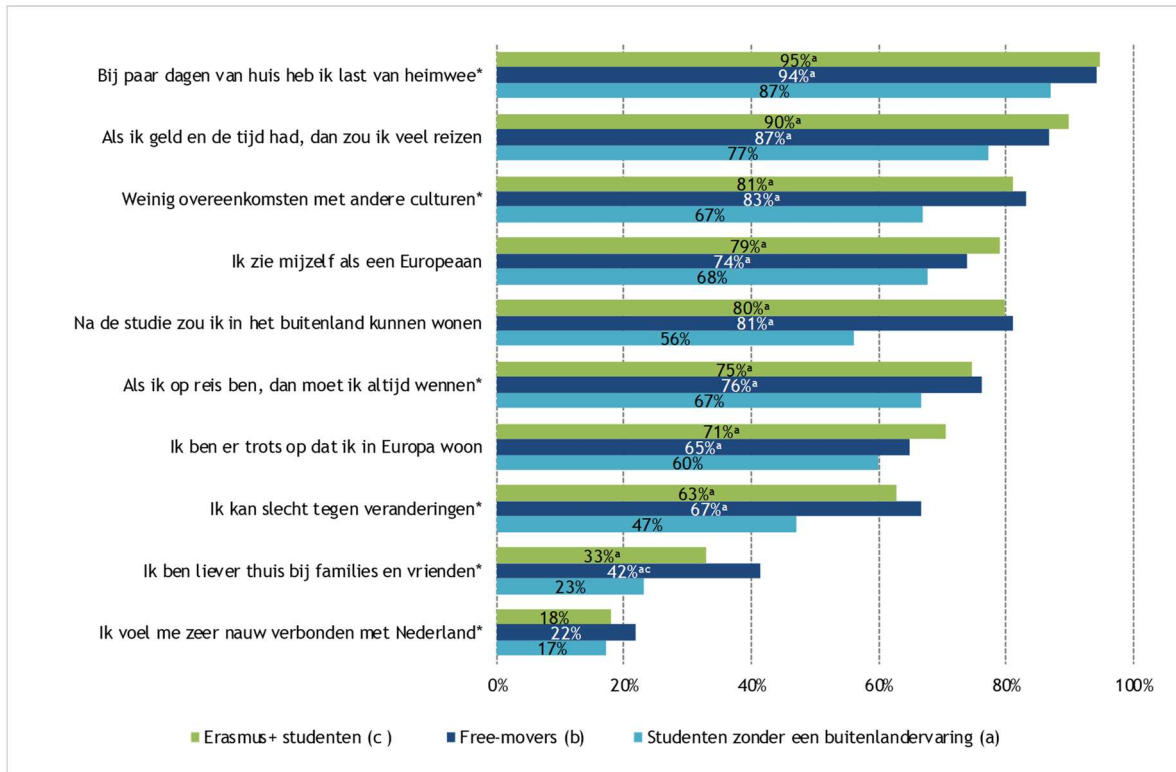

Figuur 14: Culturele oriëntatie naar buitenlandervaring (weergegeven zijn de percentages ‘(helemaal) mee eens’, m.u.v. stellingen met een *: dit zijn percentages ‘(helemaal) mee oneens’.)

5.3 Internationale blik en persoonlijke vaardigheden

In figuur 15 zijn de scores weergegeven op negen stellingen, die betrekking hebben op de internationale blik van studenten en hun houding ten opzichte van verandering. Net als in de voorgaande paragraaf scoren studenten zonder buitenlandervaring ook hier op alle stellingen lager dan Erasmus+-studenten. De verschillen tussen de twee groepen zijn in figuur 15 bovendien bij diverse stellingen aanzienlijk groter dan bij de culturele oriëntatie in figuur 14. Zo geeft bijvoorbeeld 81 procent van de Erasmus+-studenten aan wel overeenkomsten te zien met andere culturen terwijl slechts twee derde (67%) van de studenten zonder buitenlandervaring dat vindt. Ook de overweging dat zij na hun studie in het buitenland zouden kunnen wonen, zien we aanzienlijk vaker bij de Erasmus+-studenten (80%) dan bij de studenten zonder buitenlandervaring (56%).

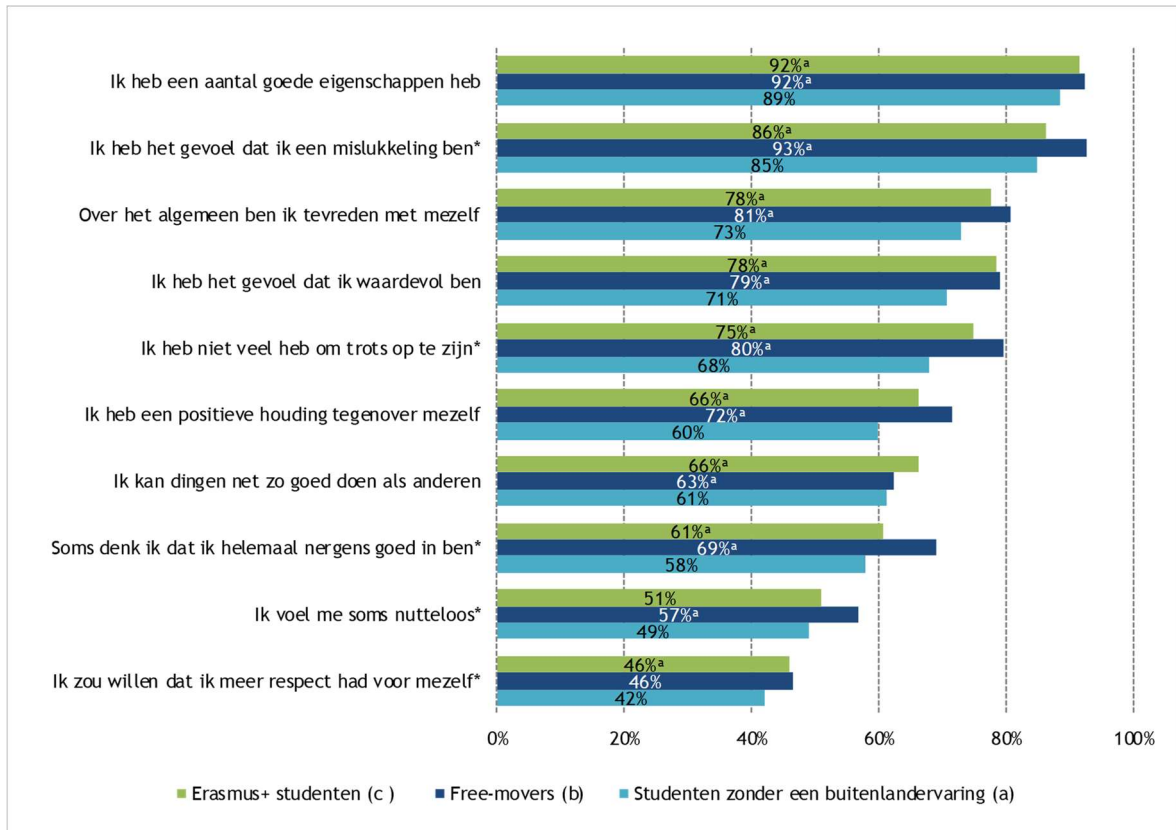

Figuur 15: Internationale blik naar buitenlandervaring (weergegeven zijn de percentages ‘(helemaal) mee eens’, m.u.v. stellingen met een *: dit zijn percentages ‘(helemaal) mee oneens’.)

5.4 Zelfbeeld

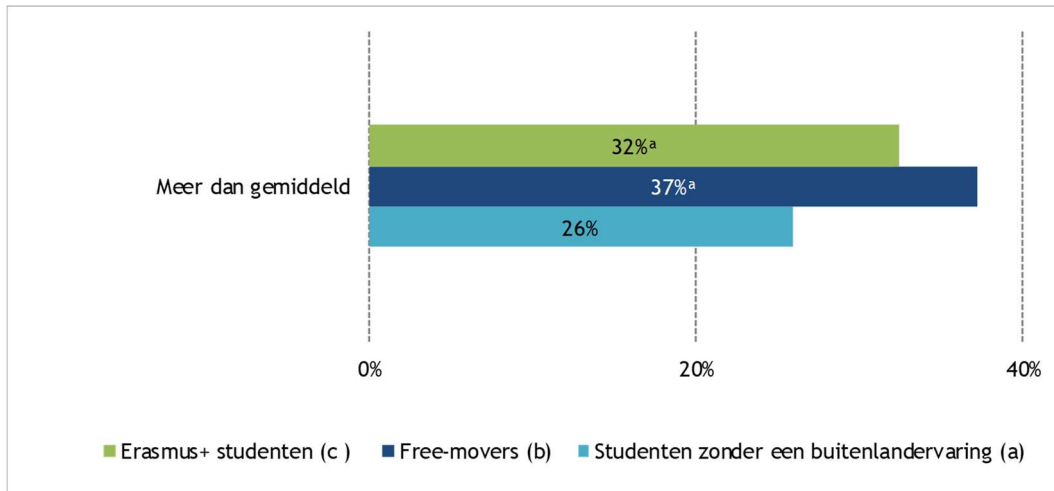
Figuur 16 toont negen stellingen die betrekking hebben op het zelfbeeld van de respondenten. Free-movers en Erasmus+-studenten blijken ook hier op vrijwel alle items hoger te scoren dan studenten zonder buitenlandervaring. Hoewel de onderlinge verschillen vrij klein zijn, vinden we toch de relatief grootste verschillen tussen studenten zonder buitenlandervaring en free-movers. Op basis van de resultaten in figuur 16 veronderstellen we dat free-movers en Erasmus+-studenten een positiever zelfbeeld hebben dan studenten zonder buitenlandervaring. Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of het zelfbeeld van studenten van invloed is op hun internationale mobiliteit of dat er een omgekeerd causaal verband bestaat.

Figuur 16: Het zelfbeeld van de student naar buitenlandervaring (weergegeven zijn de percentages '(helemaal) mee eens', m.u.v. stellingen met een *: dit zijn percentages '(helemaal) mee oneens'.)

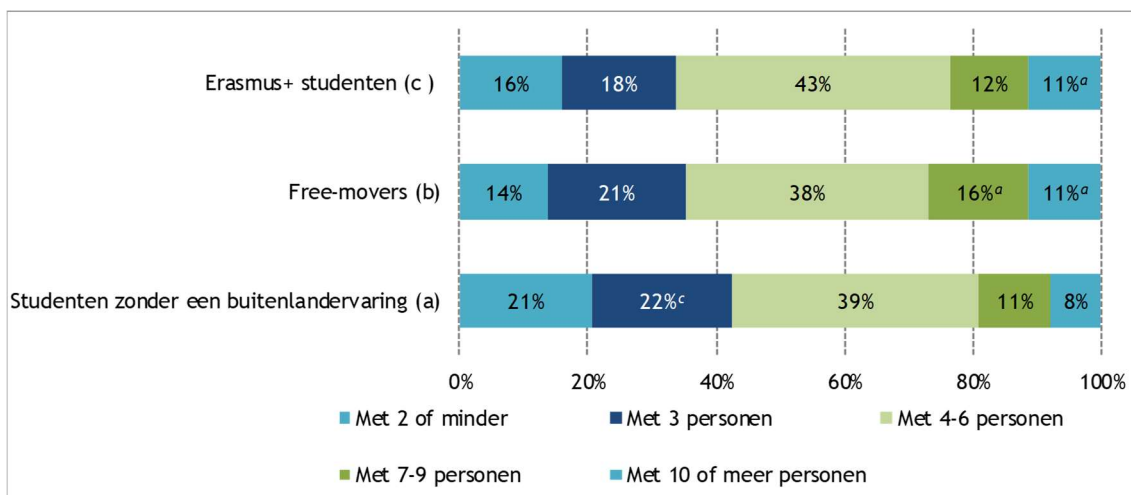
5.5 Sociale vaardigheden en contacten

Om na te gaan in hoeverre de groep mensen die naar het buitenland gaat meer sociaal actief is hebben we gekeken naar sociale vaardigheden en contacten die studenten onderhouden. In figuur 17 staat het aandeel studenten weergegeven dat meer dan gemiddeld deelneemt aan sociale activiteiten in vergelijking met leeftijdsgenoten. Free-movers ondernemen de meeste sociale activiteiten, gevolgd door studenten die met Erasmus+-naar het buitenland zijn geweest. Van de groep studenten die nog niet naar het buitenland is geweest geeft een kwart (26%) aan meer dan gemiddeld sociale activiteiten te ondernemen. Vooralsnog kunnen we niet vaststellen of het buitenland bezoek zorgt voor meer sociale bevoegtheid, of dat meer sociaal bevoegen mensen naar het buitenland gaan.

Figuur 17: Het percentage studenten dat meer dan gemiddeld deelneemt aan sociale activiteiten in vergelijking met leeftijdsgenoten

Figuur 18 toont het aandeel studenten dat aangeeft met hoeveel mensen intieme en persoonlijke zaken besproken worden. In lijn met eerdere bevindingen zien we dat studenten zonder buitenland ervaring over het algemeen met minder mensen intieme en persoonlijke zaken bespreken dan studenten die (al dan niet met Erasmus+) naar het buitenland zijn geweest.

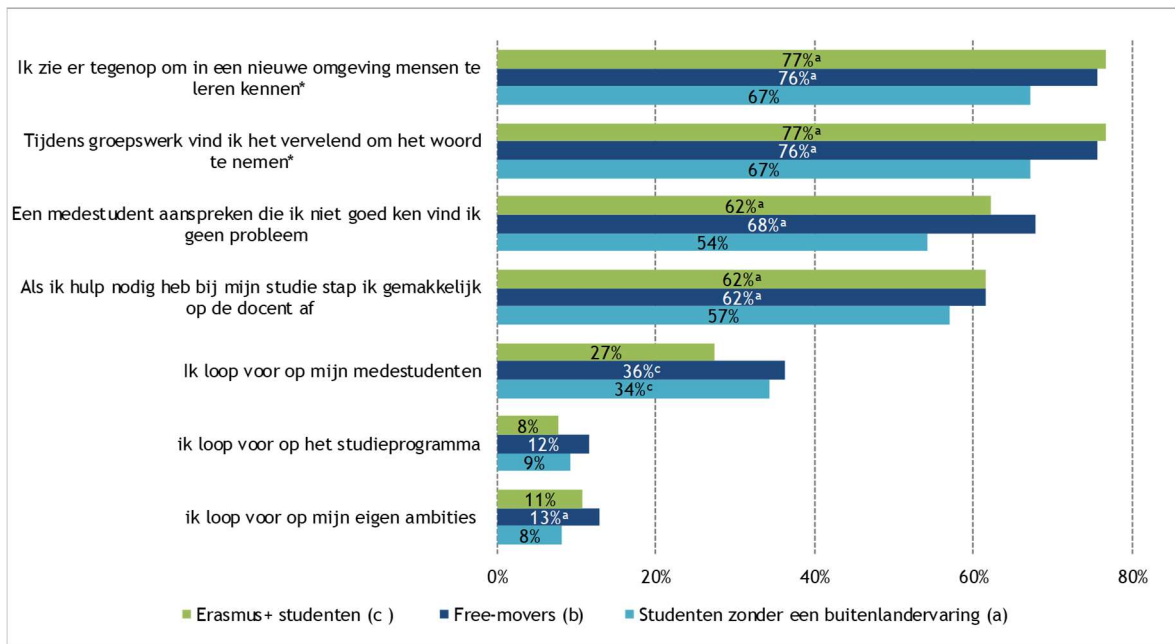

Figuur 18: Het percentage studenten dat aangeeft met hoeveel mensen hij of zij een intieme en persoonlijke zaken kan bespreken

5.6 Assertiviteit en studievoortgang

In figuur 19 worden de mate van assertiviteit en studievoortgang van respondenten weergegeven. Studenten zonder buitenlandervaring hebben lagere scores op vier van de vijf stellingen, en geven daarmee aan er vaker moeite mee te hebben om in een nieuwe omgeving mensen te leren kennen, het woord te nemen tijdens groepswork, onbekende medestudenten aan te spreken en docenten om hulp te vragen.

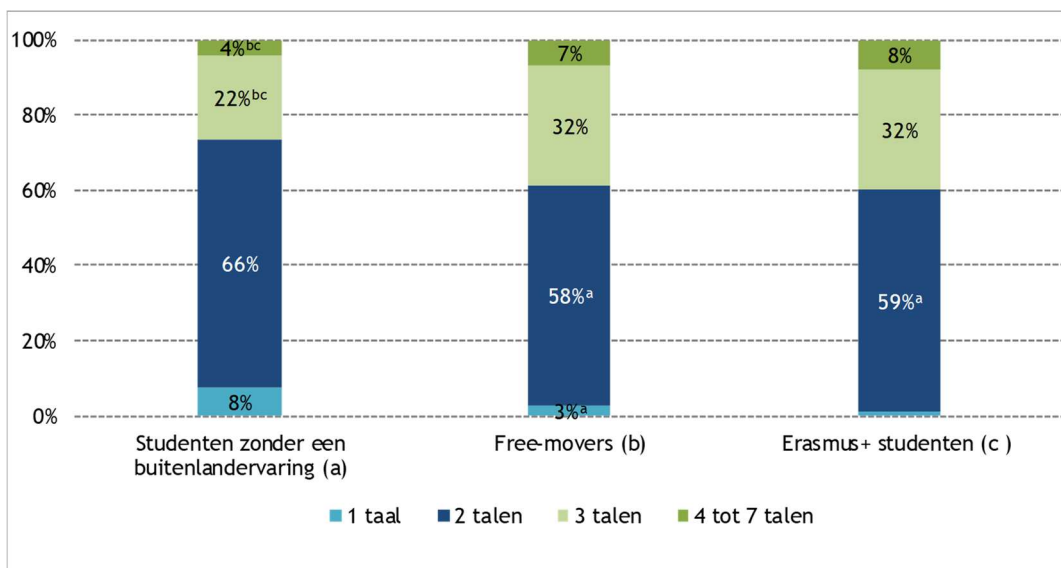
Wat betreft hun studievoortgang ten opzichte van medestudenten scoren studenten zonder buitenlandervaring daarentegen significant hoger dan Erasmus+-studenten. In de enquête is ook gevraagd naar de studievoortgang ten opzichte van het nominale programma en de eigen ambities en is nagegaan of studenten nevenactiviteiten ondernemen, maar op deze punten blijken de drie groepen niet significant van elkaar te verschillen (niet in grafiek).

Figuur 19: Assertiviteit en voortang naar buitenlandervaring (weergegeven zijn de percentages ‘(helemaal) mee eens’, m.u.v. stellingen met een *: dit zijn percentages ‘(helemaal) mee oneens’.)

5.7 Talenkennis

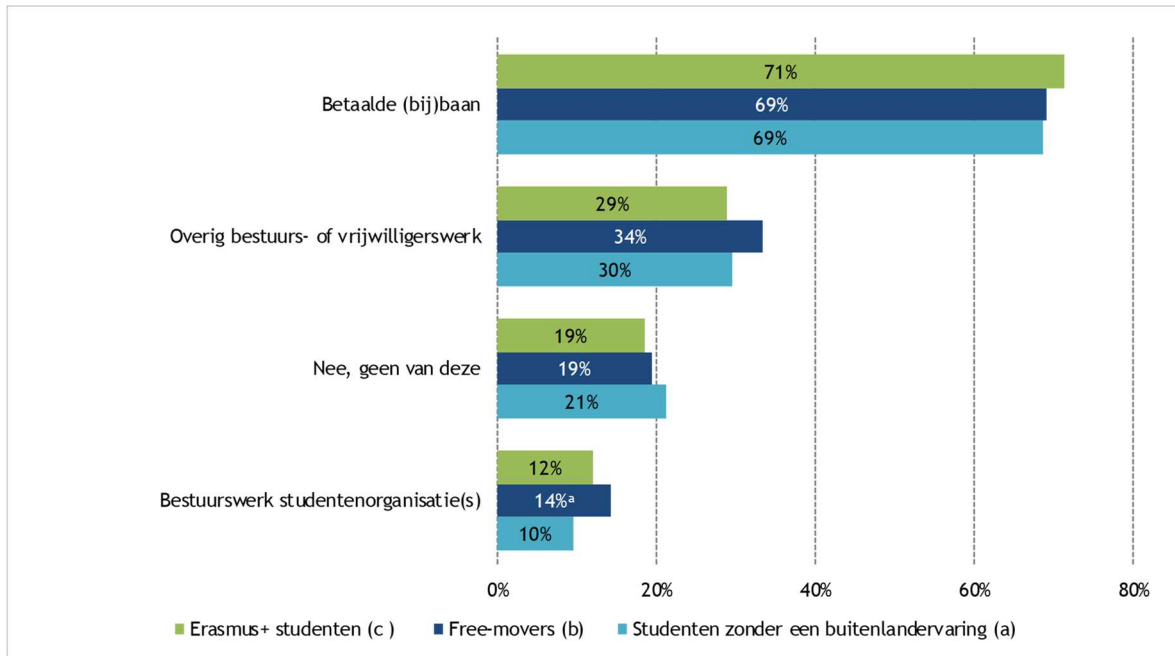
Tot slot blijkt uit figuur 20 dat in alle drie de groepen meer dan de helft van de studenten ten minste twee talen spreekt. Ook is er een verschil zichtbaar tussen de groep studenten zonder buitenlandervaring enerzijds en de free-movers en Erasmus+-studenten anderzijds. Van de studenten zonder buitenlandervaring beheerst slechts een kwart drie of meer talen, terwijl dat bij de andere groepen voor vier op de tien geldt. Of deze talenkennis een causaal verband heeft met de kans om naar het buitenland te gaan, of juist het gevolg is van het buitenlandverblijf, moet uit vervolgonderzoek blijken.

Figuur 20: Talenkennis naar buitenlandervaring

5.8 Nevenactiviteiten

Figuur 21 geeft het aandeel studenten met nevenactiviteiten weer. We zien dat alle drie de groepen meer dan twee derde van de studenten een betaalde (bij)baan heeft. Een derde van de studenten geeft aan bestuurs- of vrijwilligerswerk te doen. Bestuurswerk studentenorganisatie(s) komt bij alle drie de groepen het minst vaak voor. Wel zien we dat free-movers iets vaker bestuurswerk doen dan studenten zonder buitenlandervaring (14% tegen 10%).

Figuur 21: Nevenactiviteiten naar buitenlandervaring

5.9 Belangrijkste bevindingen

- Studenten zonder buitenlandervaring zijn minder sterk cultureel georiënteerd en hebben meer moeite met de omgang met anderen, dan de Erasmus+-studenten.
- Erasmus+-studenten hebben duidelijk een sterker internationale blik en kunnen beter omgaan met verandering dan studenten zonder buitenlandervaring.
- Free-movers en Erasmus+-studenten hebben een positiever zelfbeeld en zijn assertiever dan studenten zonder buitenlandervaring.
- Free-movers (en Erasmus+-studenten in wat mindere mate) ondernemen de meeste sociale activiteiten ten opzichte van de studenten zonder buitenlandervaring.
- Zowel meer Erasmus+-studenten als free-movers zijn eerder geneigd persoonlijke zaken te bespreken dan studenten zonder buitenlandervaring.
- Over het algemeen beheerst meer dan de helft van de gehele responsgroep twee talen. Free-movers en Erasmus+-studenten spreken vaker nog meer dan twee talen dan studenten zonder buitenlandervaring.
- Voor al deze eigenschappen geldt dat dit onderzoek niet kan uitwijzen of de eigenschappen mede hebben geleid tot een studieverblijf in het buitenland of daar juist het gevolg van zijn.
- Bij alle drie de groepen heeft meer dan twee derde van de studenten een betaalde (bij)baan. Slechts een klein aandeel van de studenten houdt zich bezig met bestuurswerk bij een studentorganisatie. Dit gebeurt significant vaker bij free-movers dan bij studenten zonder buitenlandervaring.

6 Belemmeringen

6.1 Definitie en afbakening

Zoals eerder in het rapport besproken blijkt het merendeel van de huidige studentenpopulatie geen buitenlandervaring op te doen. In dit hoofdstuk gaan we in op mogelijke belemmeringen die studenten kunnen ervaren om naar het buitenland te gaan. Hiervoor vergelijken we opnieuw de drie groepen onderling.³¹

Voorname­lijk de kostenbarrière is daarbij een relevante factor om te onderzoeken, aangezien we verwachten dat studenten die met Erasmus+ naar het buitenland gaan deze belemmering minder ervaren dan de andere groepen. Erasmus+ heeft immers als doelstelling om juist deze financiële belemmeringen voor een buitenlandervaring weg te nemen³². Daarnaast zijn ook persoonlijke belemmeringen³³ interessant om mee te nemen in de analyse, aangezien dit aspecten zijn waar Erasmus+ (nog) weinig invloed op heeft. Indien aspecten in de persoonlijke sfeer een belangrijke belemmering vormen voor een buitenlandbezoek, kan een beter inzicht daarin een bijdrage leveren aan de effectiviteit van internationaliseringbeleid.

6.2 Belemmeringen voor een buitenlandervaring

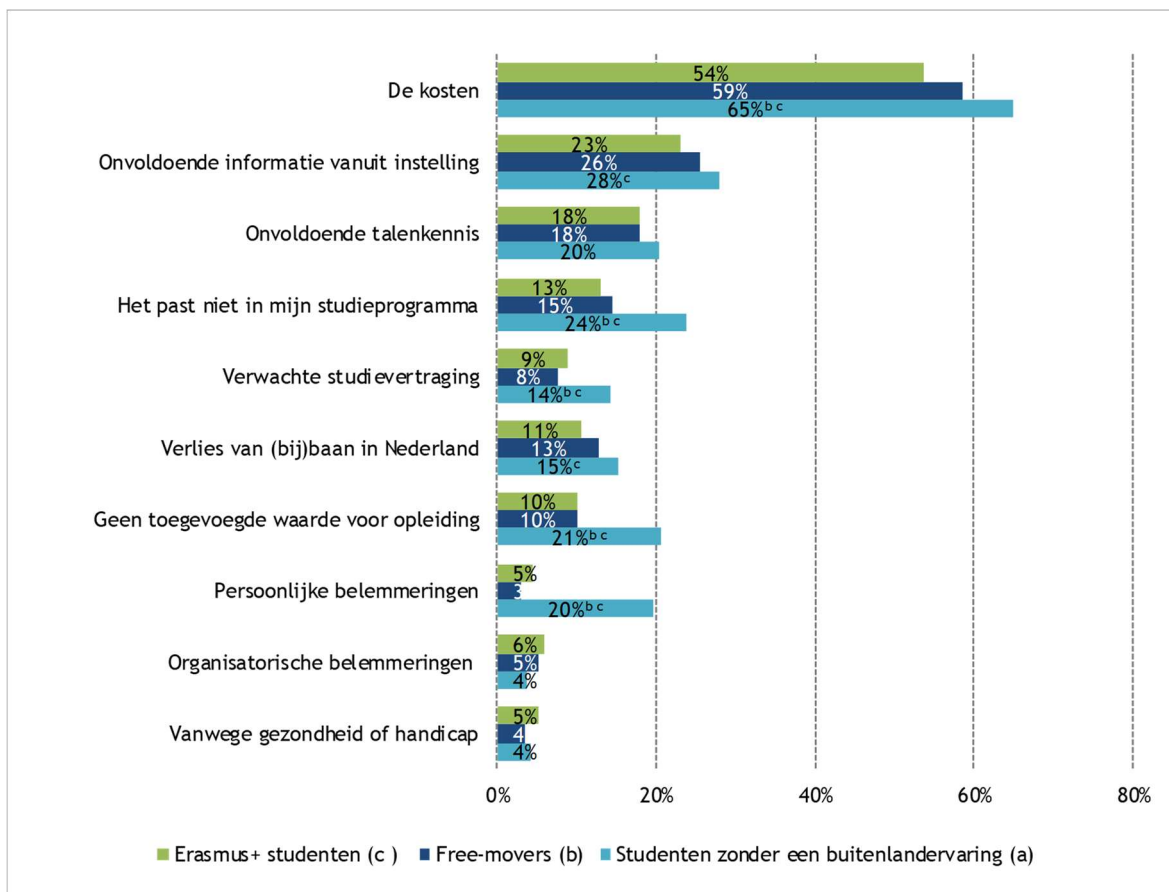
In figuur 22 is een zevental mogelijke belemmeringen voor een buitenlandverblijf weergegeven. De studenten in dit onderzoek zonder buitenlandervaring ondervinden vrijwel al deze belemmeringen sterker dan de free-movers en Erasmus+-studenten. De kostenbarrière blijkt voor alle drie de groepen de grootste belemmering te zijn om naar het buitenland te gaan, dus ook voor de studenten die tóch gaan. Onder de studenten zonder buitenlandervaring is dit aandeel het grootst (65%) en onder Erasmus+-studenten, zoals verwacht, het kleinst (54%).

---

31 Wanneer er onderlinge significante verschillen zijn wordt hier naar verwezen in de betreffende figuur (a = Studenten zonder een buitenland ervaring, b = Free-movers, c = Erasmus+ studenten).

32 Europese Commissie, 2019.

33 Vallen de volgende items onder: geen behoefte om naar het buitenland te gaan, te weinig motivatie en te ver van familie, partner, vrienden, enz.

Figuur 22: Belemmering om deel te nemen aan een buitenlandse studiereis naar buitenlandervaring

De grootste verschillen tussen de studenten zonder buitenlandervaring en de Erasmus+-studenten vinden we bij de persoonlijke belemmeringen (zoals de afstand van familie en vrienden) en de veronderstelling dat een buitenlandverblijf geen toegevoegde waarde voor de opleiding zou hebben. Een op de vijf studenten zonder buitenlandervaring scoort immers hoog op deze twee items, terwijl van de studenten die - al dan niet met Erasmus+ - wel naar het buitenland gaan slechts een op de tien vindt dat het buitenlandverblijf geen toegevoegde waarde heeft en ten hoogste een op de twintig de genoemde persoonlijke belemmeringen ervaart.

6.3 Belangrijkste bevindingen

- Studenten zonder buitenlandervaring ervaren diverse belemmeringen voor een buitenlandverblijf sterker dan free-movers en Erasmus+-studenten. Veruit de grootste belemmering vormen daarbij de kosten van een buitenlandse studiereis.

7 Verbleef in het buitenland

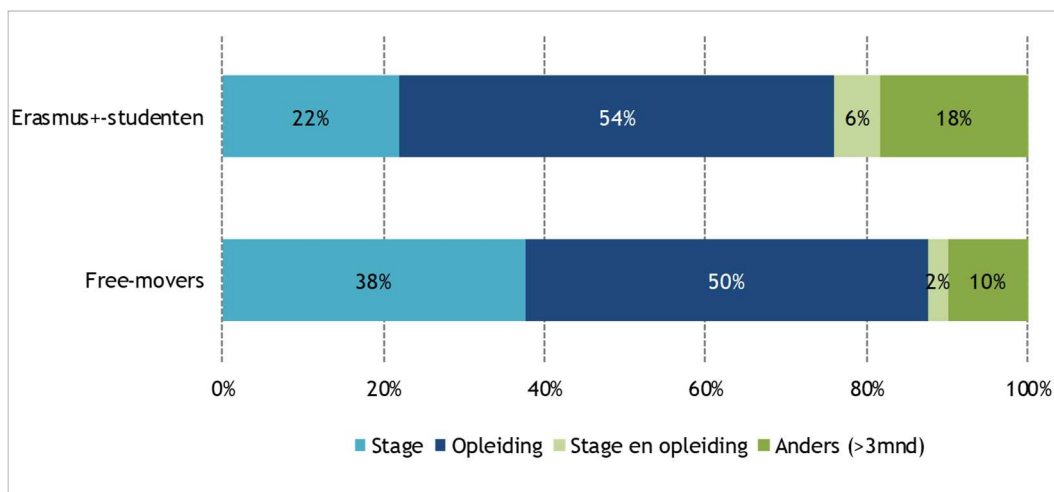
7.1 Definitie en afbakening

In dit hoofdstuk inventariseren we welk type buitenlandreis de uitgaande studenten hebben gemaakt, wat de populairste bestemmingslanden zijn, hoe studenten zich hebben voorbereid op hun buitenlandreis, wat hun ervaringen zijn tijdens het verblijf en welke competenties zij hierdoor hebben ontwikkeld. Bij de Erasmus+-studenten gaan we bovendien specifiek in op de informatievoorziening over het subsidieprogramma.

Omdat een buitenlandervaring ook zou moeten leiden tot meer successen en kansen op de (inter)nationale arbeidsmarkt^{34 35}, vergelijken we ten slotte kort de arbeidsmarktperspectieven van de drie onderzoeksgroepen.

7.2 Doel buitenlandverblijf

In figuur 23 zien we wat de aard was van het buitenlandverblijf. Free-movers blijken vaker voor een stage naar het buitenland te gaan (38% tegen 22%). De Erasmus+-studenten gaan vaker voor een studieonderdeel (54% vs. 50%), voor stage én studie (6% vs. 2%) of met een ander doel (18% vs. 10%).

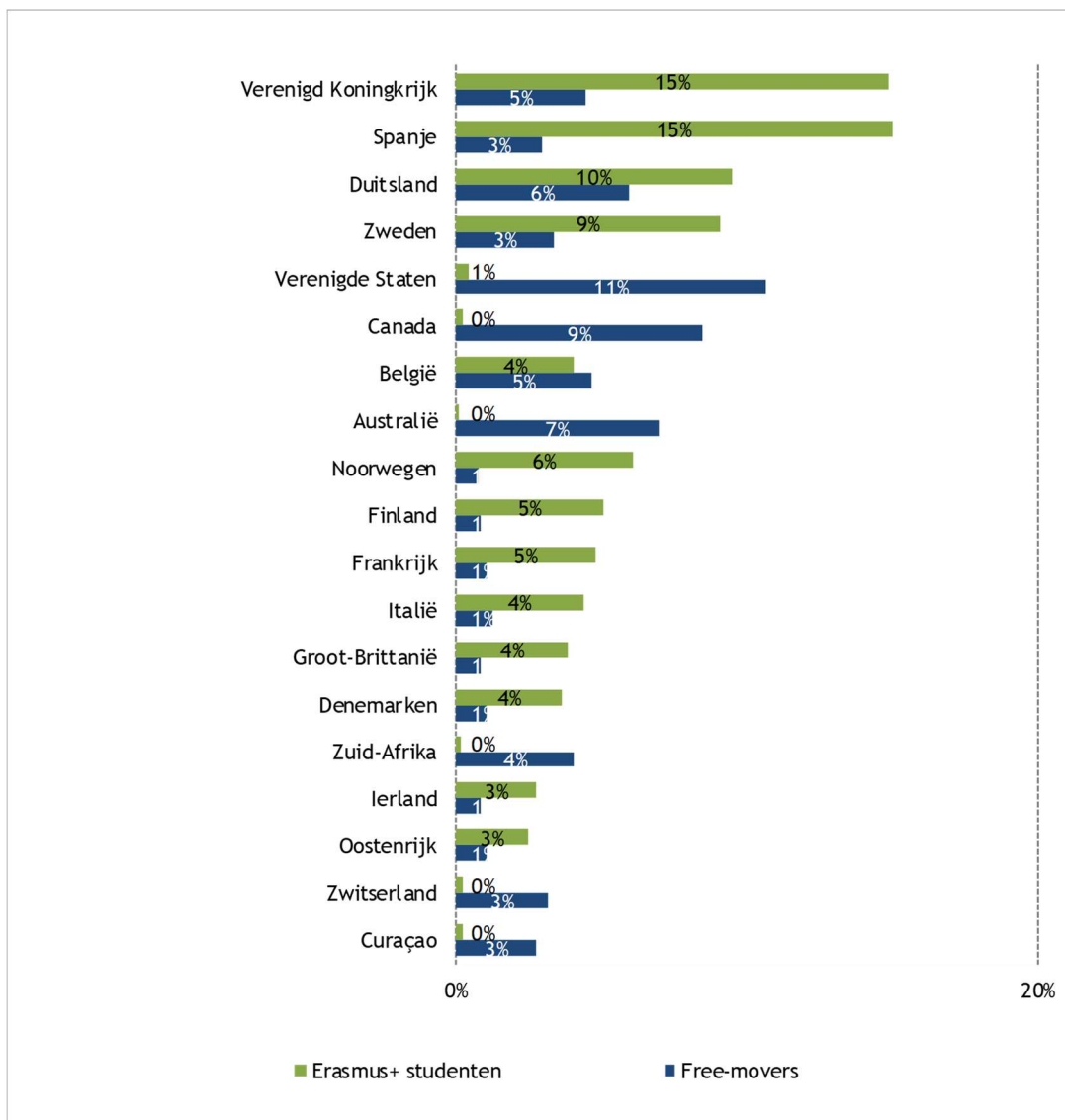

Figuur 23: Type buitenlandreis

Uit figuur 24 is af te lezen dat de populairste bestemmingslanden voor studenten met Erasmus+ met name Spanje en het Verenigd Koninkrijk zijn, op enige afstand gevolgd door Duitsland en Zweden. Voor de free-movers ziet de top-4 er heel anders uit, aangezien door hen achtereenvolgens de Verenigde Staten, Canada, Australië en dan Duitsland het vaakst worden bezocht.

34 Nuffic (2018)

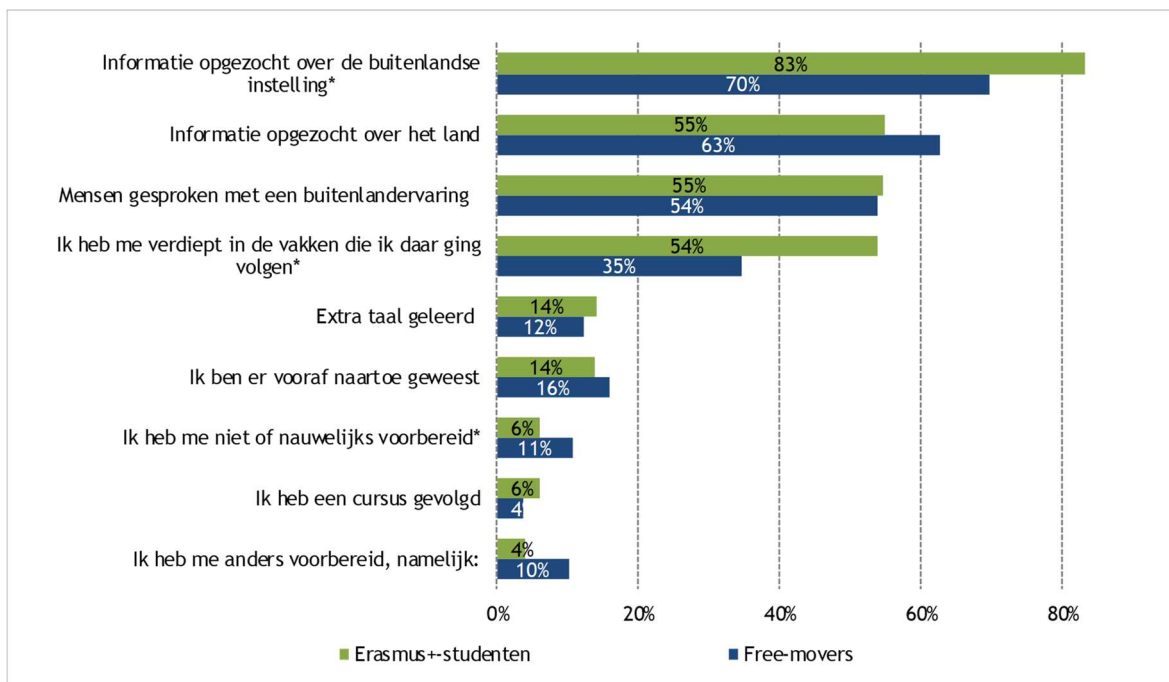
35 Wit & Jones (2018)

Figuur 24: Populairste bestemmingslanden in de responsgroep (alleen de landen zijn weergegeven waar ten minste 3 procent van de Erasmus+-studenten of ten minste 3 procent van de free-movers heen gaat).

7.3 Voorbereiding buitenlandreis

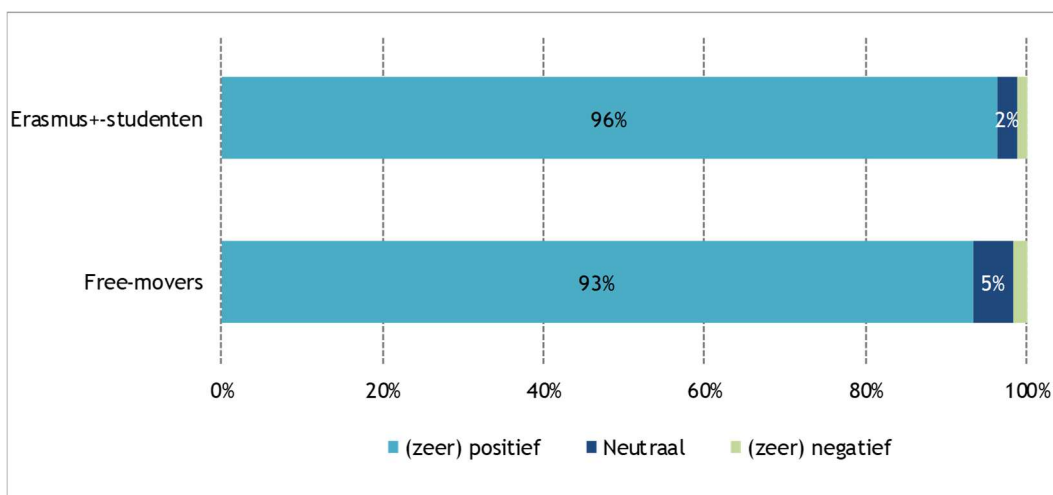
In figuur 25 zien we een achttal mogelijke activiteiten om een buitenlandreis voor te bereiden. De vaakst genoteerde activiteit - vooraf informatie opzoeken over de instelling en/of opleiding - is nog vaker genoteerd door de Erasmus+-studenten (83%) dan door de free-movers (70%). Die laatste hebben wat vaker dan de Erasmus+-studenten informatie opgezocht over het land (63% tegen 55%). Bij de overige voorbereidende activiteiten komen we geen noemenswaardige verschillen tegen.

Figuur 25: Voorbereiding op buitenlandreis

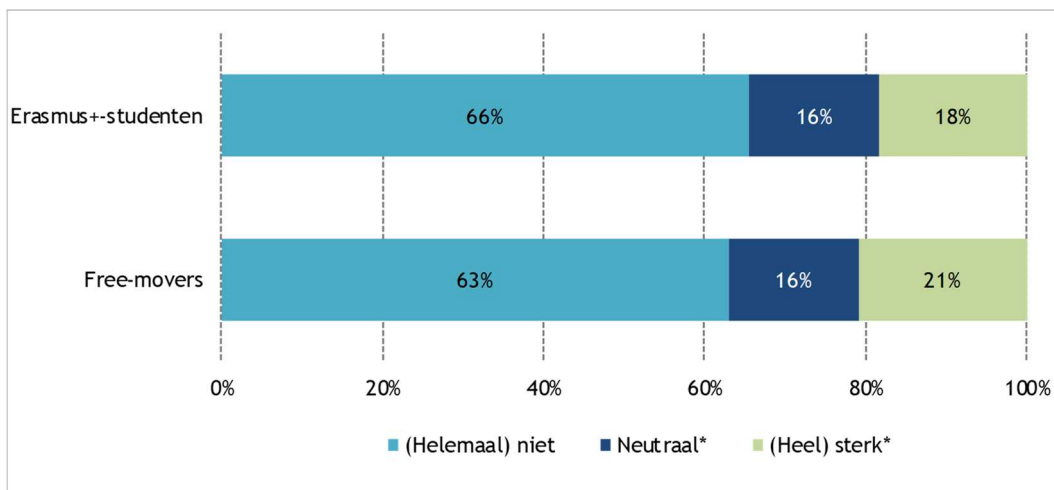
7.4 Ervaringen in het buitenland

In figuur 26 zien we dat vrijwel alle uitgaande studenten (zeer) positief terugkijken op hun buitenlandervaring - de Erasmus+-studenten nog net iets vaker (96%) dan de free-movers (93%).

Figuur 26: Hoe kijk je terug op je buitenlandervaring?

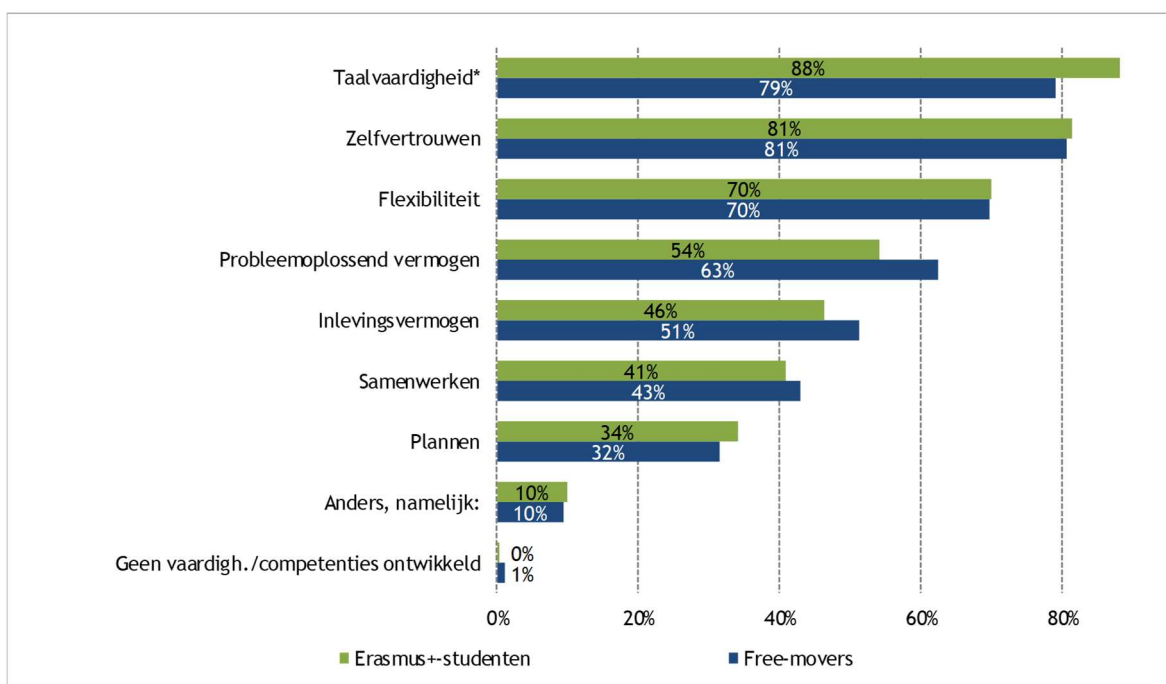
Ongeveer een vijfde van zowel de Erasmus+-studenten als de free-movers meent dat hun buitenlandverblijf hun blik op het buitenland (heel) sterk heeft veranderd; twee derde denkt dat dit (helemaal) niet het geval is (figuur 27).

Figuur 27: Blik op het buitenland veranderd door internationale ervaring

7.5 Ontwikkelde competenties

In figuur 28 zien we tien competenties en de percentages respondenten die vinden dat zij deze competenties hebben ontwikkeld of uitgebreid door hun buitenlandverblijf.

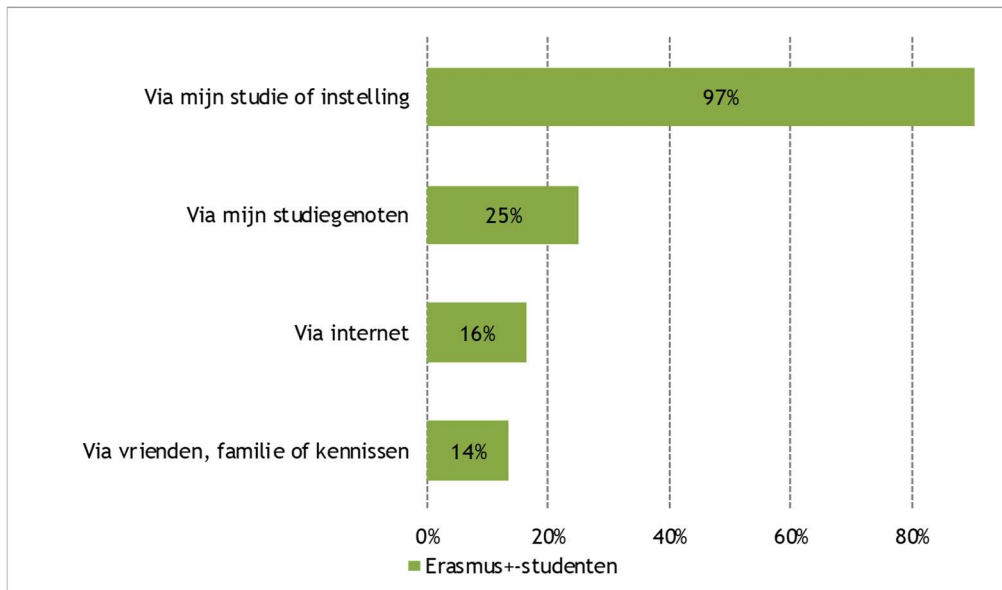
Figuur 28: Competenties ontwikkeld tijdens het buitenlandverblijf.

De enige competentie waarop we een significant verschil vinden tussen de Erasmus+-studenten en de free-movers, is de competentie die in totaal ook het vaakst ontwikkeld is: taalvaardigheid. Andere competenties die vaak zijn aangekruist, zijn zelfvertrouwen en flexibiliteit. Samenwerken en plannen zijn de minst vaak ontwikkelde competenties. Vrijwel niemand vindt dat hij of zij helemaal geen competenties heeft ontwikkeld of uitgebreid in het buitenland.

7.6 Informatie over Erasmus+

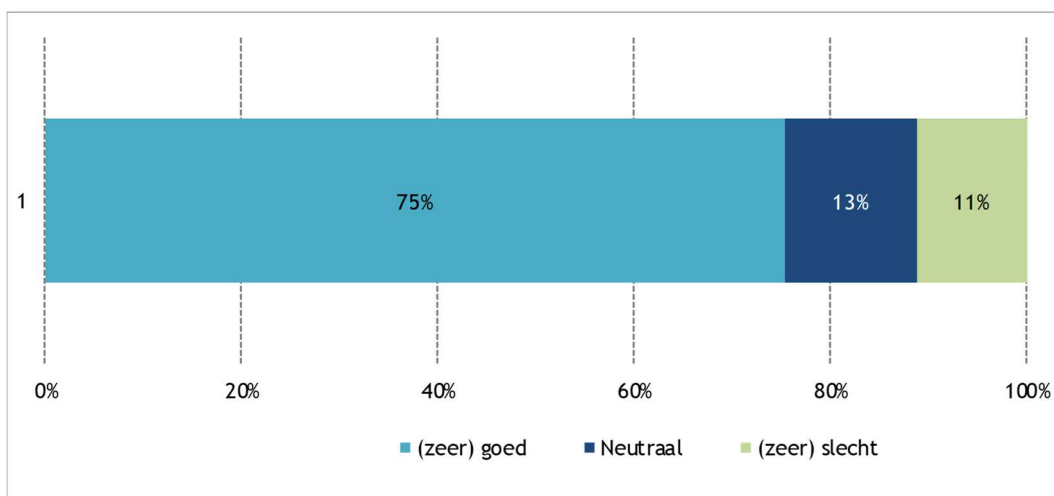
In deze paragraaf gaan we kort na hoe Erasmus+-studenten aan informatie komen over het subsidieprogramma, en in hoeverre zij tevreden zijn over deze informatie.

Veruit de vaakst genoemde bron via welke de respondenten er achter kwamen dat zij een Erasmus+-beurs konden aanvragen, is via de opleiding of instelling (figuur 29). Dit geldt voor nagenoeg alle respondenten (97%). Ook kreeg een kwart de informatie via studiegenoten. Via internet of via vrienden, familie en kennissen kwamen studenten er het minst vaak achter.

Figuur 29: Hoe wist dat je deze beurs kon aanvragen?

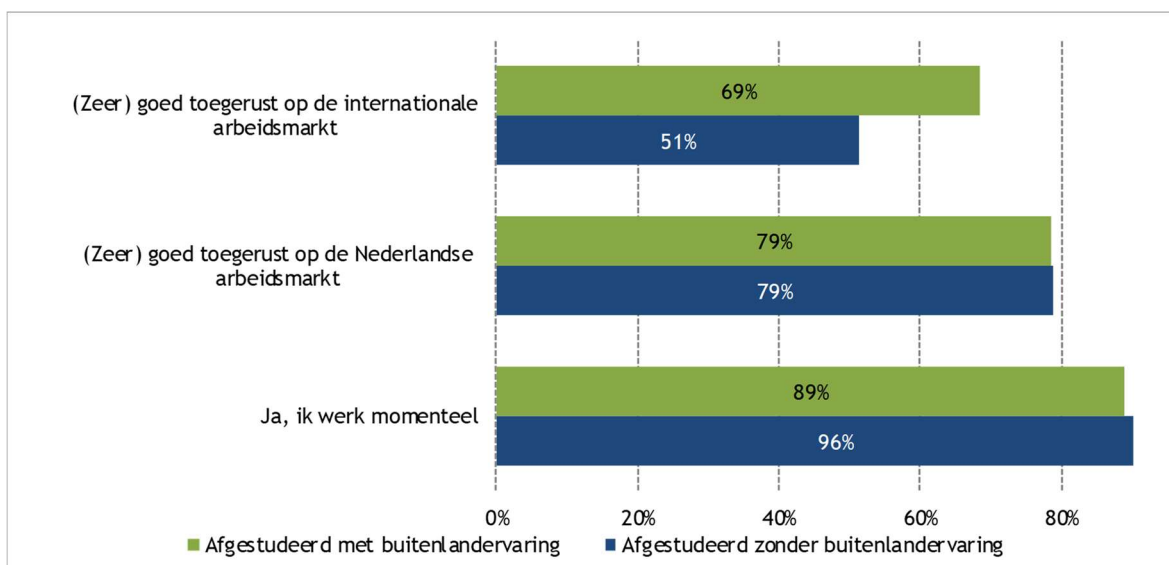
Aangezien vrijwel alle studenten hun informatie over Erasmus+ kregen via hun studie of instelling, is ook van belang hoe zij de informatie van hun opleiding en/of instelling beoordelen. Drie kwart vond de informatie (zeer) goed, maar een op de tien is (zeer) ontevreden over de informatie die opleiding en instelling over Erasmus+ verstrekken.

Figuur 30: Beoordeling informatie door instellingen/opleidingen over Erasmus+ naar instelling

7.7 Afgestudeerden

De overheid investeert onder andere in uitgaande studentenmobiliteit omdat deze zou moeten leiden tot betere kansen op de (inter)nationale arbeidsmarkt. In figuur 31 bekijken we daarom of de afgestudeerden in dit onderzoek na hun studie werk hebben gevonden en hoe goed zij zich toegerust voelen op de arbeidsmarkt. We vergelijken hierbij de respondenten die wel en niet buitenlandervaring hebben opgedaan. Tussen Erasmus+-studenten en free-movers is op geen van de drie item een significant verschil gevonden. Bijna alle afgestudeerden zonder buitenlandervaring - 96 procent - heeft een baan, en dat is meer dan bij de afgestudeerden met buitenlandervaring (89%). De studenten met en zonder buitenlandervaring voelen zich precies even goed toegerust op de Nederlandse arbeidsmarkt, maar op de internationale arbeidsmarkt voelen de afgestudeerden met buitenlandervaring zich duidelijk vaker (zeer) goed toegerust (69% vs. 51%).

Figuur 31: Arbeidsmarktperspectief na de studie naar buitenlandervaring

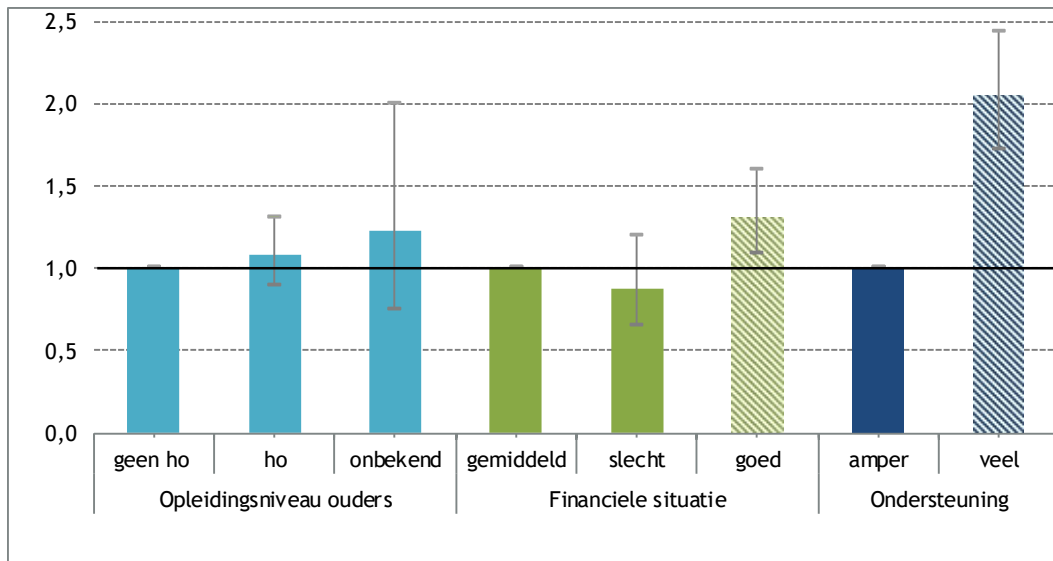
7.8 Belangrijkste bevindingen

- Erasmus+-studenten gaan vaker voor (een onder deel van) hun opleiding naar het buitenland, free-movers vaker voor een stage.
- De belangrijkste doellanden van Erasmus+-studenten zijn Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Free-movers gaan het vaakst naar landen buiten de EU: de Verenigde Staten, Canada en Australië.
- In de voorbereiding van hun reis zoeken Erasmus+-studenten vaker informatie op over de buitenlandse instelling en opleiding. Free-movers zoeken vaker dan de Erasmus+-studenten informatie over het bestemmingsland.
- Vrijwel alle studenten die naar het buitenland gaan, kijken daar na afloop (zeer) positief op terug. Ongeveer een vijfde van zowel Erasmus+-studenten als free-movers vindt dat hun blik op het buitenland door hun ervaringen veranderd is.
- Een groot deel van de studenten die naar het buitenland gaan vinden dat zij daardoor diverse competenties hebben ontwikkeld of uitgebreid, zoals taalvaardigheid, zelfvertrouwen en flexibiliteit. Het enige verschil tussen free-movers en Erasmus+-studenten is dat de laatsten vaker vinden dat hun taalvaardigheid is verbeterd.
- Het gros van de Erasmus+-studenten komt er achter dat zij een Erasmus+beurs kunnen aanvragen via hun instelling of opleiding. Driekwart vindt de informatie van de instelling over Erasmus+ (zeer) goed, maar ruim één op de tien vindt dat niet.
- In de responsgroep blijkt studenten zonder buitenlandervaring vaker voorzien van een baan, maar studenten mét buitenlandervaring voelen zich beter toegerust op de internationale arbeidsmarkt.

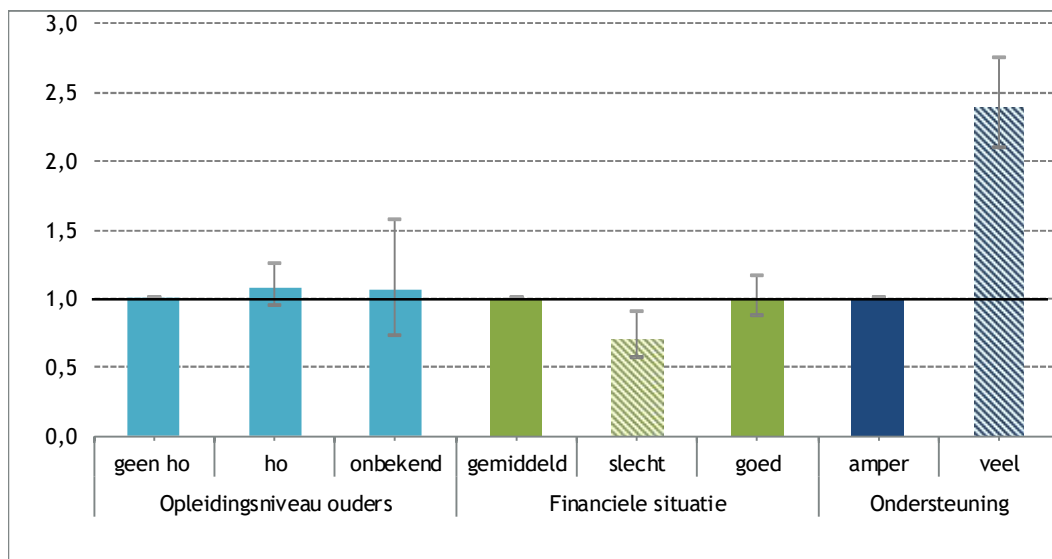
8 Een buitenlandreis voor iedereen (?)

Figuur 32 en figuur 33 tonen de kansen op een buitenlandervaring als free-mover of Erasmus+ ten opzichte van geen buitenlandervaring. Hierbij geldt dat wanneer de waarde boven de één ligt de kans om als free-mover of met Erasmus+ naar het buitenland te gaan groter is dan het hebben van geen buitenlandervaring. Voor deze resultaten is gebruik gemaakt van een multinomiale logistische regressieanalyse omdat we verschillende groepen afzonderlijk van elkaar willen vergelijken. Zo is in dit geavanceerde statistisch model onder andere getoetst in hoeverre het opleidingsniveau van de ouders daadwerkelijk van invloed is op de kans om zonder of met een Erasmus+ beurs naar het buitenland te gaan, gecontroleerd voor verschillende storende factoren (onderwijsinstelling naar type onderwijs, leeftijd en migratieachtergrond) en verklarende factoren (ouderlijke financiële situatie en ondersteuning). De referentiecategorieën in de analyses betreft studenten die nu een hbo-bachelor volgen, studenten zonder hoogopgeleide ouders, studenten jonger dan twintig jaar, die Nederlands zijn, waarvan de ouderlijke financiële situatie gemiddeld is en geen tot af en toe ondersteuning van de ouders krijgen. De gestreepte balken geven aan of de waardes significant verschillen van de referentiecategorieën.

Allereerst is het belangrijk om te benadrukken dat wanneer de ouderlijke ondersteuning en ouderlijk financiële situatie in de analyse buiten beschouwing wordt gelaten er een samenhang bestaat tussen het ouderlijk opleidingsniveau en de kans om zowel als free-mover als met Erasmus+ naar het buitenland te gaan: Studenten met hoogopgeleide ouders gaan vaker als free-mover en met Erasmus+ naar het buitenland dan studenten zonder hoogopgeleide ouders. Echter verdwijnt deze samenhang wanneer wordt gecontroleerd voor ouderlijke ondersteuning en ouderlijk financiële: hiermee bieden deze twee factoren een verklaring waarom studenten met hoogopgeleide ouders oververtegenwoordigd zijn in de uitgaande studentenmobiliteit. Zo is het opvallend dat alleen studenten met een goede ouderlijke financiële situatie een grotere kans hebben om als free-mover naar het buitenland te gaan ten opzichte van studenten waarvan de ouderlijke financiële situatie gemiddeld is. Vermoedelijk kan deze groep studenten voor een (groot) deel de buitenlandreis bekostigen via de ouders. Om naar het buitenland te gaan met Erasmus+ is er geen verschil tussen het hebben van een goede of een gemiddelde ouderlijke financiële situatie. De kans op een buitenlandervaring met Erasmus+ neemt pas af op het moment dat de ouderlijke financiële situatie slecht is. Ook hier wordt dus een deel van de reis vermoedelijk vergoed door de ouders. Verder zorgt de ouderlijke ondersteuning voor zowel een grotere kans om als free-mover naar het buitenland te gaan, als met Erasmus+.

Figuur 32: Inclusiviteitsvraag free-movers vs geen buitenland

Figuur 33: Inclusiviteitsvraag Erasmus+ vs geen buitenland

Tot slot zijn verschillende controlevariabelen die in de analyse zijn meegenomen in de figuren buiten beschouwing gelaten. De belangrijkste bevindingen hierover zijn dat afgestudeerden en studenten ouder dan twintig jaar een grotere kans hebben om naar het buitenland te gaan. Voornamelijk de leeftijdsgroep 23 - 25 jaar heeft een aanzienlijk grotere kans. Bovendien hebben studenten met zowel een eerste als twee generatie migratieachtergrond een grotere kans om als free-mover en met Erasmus+ naar het buitenland te gaan. Een verklaring hiervoor kan zijn dat eerste generatie migranten zelf al in het buitenland zijn geboren en daardoor al meer bekend zijn met andere landen en culturen. Hiermee neemt de angst voor reizen en studeren in een ander land af. Bovendien kan het netwerk een rol spelen, en is het meer waarschijnlijk dat zowel eerste als twee generatie migranten meer familieleden, kennissen en vrienden in het buitenland hebben wonen dan Nederlandse studenten. Organisatorisch en financiële belemmeringen zouden dan minder een rol spelen en dus de kans op uitgaande studentenmobiliteit vergroten.

9 Conclusies

Dit onderzoek is onderdeel van een longitudinaal onderzoek van 2,5 jaar dat antwoord moet geven op de vraag in hoeverre het Erasmus+-programma voor studenten het effect sorteert dat het beoogt. Door het gemakkelijker te maken voor studenten om naar het buitenland te gaan tijdens de studie hoopt de EU bij te dragen aan een versterking van de mogelijkheden op de (inter)nationale arbeidsmarkt, verbetering van het leren van talen en het intercultureel bewustzijn. Om de effectiviteit van Erasmus+ vast te kunnen stellen is het dus van belang op zoek te gaan naar verschillen tussen studenten met en zonder buitenlandervaring en tussen studenten die met en zonder Erasmus+ naar het buitenland gaan. Het blijkt immers dat niet elke student dezelfde kans heeft om überhaupt naar het buitenland te gaan.

Om deze impact vast te kunnen stellen zijn verschillende metingen over de tijd noodzakelijk. Dit onderzoek is de start van het MJO waarin een uitgebreide enquête is afgenomen om onder andere het intercultureel bewustzijn en de taligheid van studenten in kaart te brengen, alsmede hun (geplande) buitenlandervaring en mogelijk belemmerende factoren zoals sociaal-economische achtergrond. Aan de hand van de resultaten van de cross-sectie kan in dit onderzoeksrapport nog niet gesproken worden over causale verbanden, maar kunnen al wel uitspraken worden gedaan over de impact van Erasmus+ op de inclusiviteit van buitenlandbezoeken. We proberen in dit onderzoeksrapport een antwoord te vinden op de volgende onderzoeksvraag:

In hoeverre draagt Erasmus+ eraan bij dat alle studenten een gelijke kans hebben om in het kader van de studie naar het buitenland te gaan?

38 procent van de studenten in de responsgroep heeft al eens in het verleden een buitenlandervaring opgedaan. Dit is een aanzienlijk hoger aandeel dan het landelijk gemiddelde van 26 procent³⁶. Vanwege deze oververtegenwoordiging in het onderzoek van studenten met buitenlandervaring, is de totale responsgroep niet representatief te maken voor de hele studentenpopulatie en doen wij ook geen uitspraken over de Nederlandse studentenpopulatie in het algemeen. Wel trekken wij conclusies over de afzonderlijke groepen met en zonder buitenlandervaring, waarbij we de studenten met ervaring uitsplitsen naar studenten met Erasmus+ en de zogenaamde free-movers.

Als we eerst naar de achtergrondkenmerken kijken, dan hebben studenten met buitenlandervaring vaker de route gevolgd van mbo naar hbo of van vwo naar wo. Ze hebben vaker al in hun vooropleiding ook internationale ervaring opgedaan dan de studenten die niet tijdens hun ho-studie naar het buitenland gaan. De Erasmus+-studenten en free-movers zijn (vanzelfsprekend) vaak ouder, en hebben minder vaak een beperking of aandoening dan studenten zonder buitenlandervaring. De ouders van Erasmus+-studenten en free-movers verkeren ook vaker in een goede financiële situatie en steunen hun kinderen vaker in de keuze om naar het buitenland te gaan en bij studieactiviteiten in het algemeen. De studenten zonder buitenlandervaring zijn vaker eerste-generatie ho-studenten.

Wat betreft interculturele vaardigheden en houding, hebben we geconstateerd dat Erasmus+-studenten sterker cultureel georiënteerd zijn en minder moeite hebben met de omgang met anderen dan studenten zonder buitenlandervaring. Ze hebben duidelijk een sterker internationale blik en kunnen gemakkelijk omgaan met verandering. Free-movers en Erasmus+-studenten hebben een positiever zelfbeeld, zijn assertiever en beheersen ook meer talen dan studenten zonder buitenlandervaring.

---

36 Hauschildt, Vögtle & Gwosc, 2018.

Voor al deze eigenschappen geldt dat dit onderzoek niet kan uitwijzen of de eigenschappen mede hebben geleid tot een studieverblijf in het buitenland of daar juist het gevolg van zijn. Vervolgonderzoek moet uitwijzen hoe deze causale verbanden lopen.

Allerlei belemmeringen voor een buitenlandverblijf worden sterker ervaren door de studenten zonder buitenlandervaring dan door de free-movers en Erasmus+-studenten. Veruit de grootste belemmering vormen daarbij de kosten van een buitenlandse studiereis, op afstand gevolgd door een gebrek aan informatie vanuit de instelling en de veronderstelling dat een buitenlandverblijf niet past in het studieprogramma.

Wat ten slotte de ervaringen in het buitenland betreft, gaan Erasmus+-studenten vaker voor een deel van de opleiding naar het buitenland en free-movers vaker voor een stage. De belangrijkste bestemmingen van Erasmus+-studenten zijn Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Free-movers gaan het vaakst naar landen buiten de EU: de Verenigde Staten, Canada en Australië. In hun voorbereidingen van de reis zoeken Erasmus+-studenten vaker informatie op over hun opleiding of instelling en free-movers vaker over het land waar zij heen gaan. Vrijwel alle studenten kijken na afloop positief op hun reis terug, maar slechts een minderheid van een vijfde vindt dat hun blik op het buitenland er door veranderd is. Veel studenten vinden dat zij door het buitenlandverblijf diverse competenties (sterker) hebben ontwikkeld; daarvan is talenkennis de belangrijkste en Erasmus+-studenten ervaren die ontwikkeling nog vaker dan free-movers. De meerderheid van de uitgaande studenten vindt de informatie van hun instelling of opleiding over Erasmus+ goed; vrijwel alle studenten kwamen er ook via hun opleiding of instelling achter dat zij een beurs konden aanvragen. Na afloop van de studie blijken studenten zonder buitenlandervaring toch net wat vaker een baan te hebben dan studenten met buitenlandervaring, maar die laatste voelen zich wel beter toegerust op de internationale arbeidsmarkt.

Tot dusver lijkt aan de hand van de beschrijvende statistieken het Erasmus+-programma nog niet volledig inclusief voor wat betreft onder andere de sociaal-economische achtergrond van studenten (ouderinkomen, eerste-generatie studenten), vooropleiding, leeftijd of bijvoorbeeld beperkingen en aandoeningen. Bovendien lijken persoonlijke vaardigheden zoals culturele oriëntatie, zelfbeeld, studiehouding, assertiviteit, kunnen omgaan met verandering en internationale blik een rol te spelen in de kans om naar het buitenland te gaan met Erasmus+. In een geavanceerd statistisch model is daarom getoetst in hoeverre het opleidingsniveau van de ouders daadwerkelijk van invloed is op de kans om zonder of met een Erasmus+ beurs naar het buitenland te gaan, gecontroleerd voor verschillende storende factoren. Bovendien zijn in dit model verschillende verklarende factoren opgenomen om de gevonden verbanden te kunnen toetsen. Vanuit de beschrijvende statistiek blijkt dat studenten met hoogopgeleide ouders vaker naar het buitenland gaan en ook met Erasmus+ en dat de ouderlijke financiële situatie en de ouderlijke ondersteuning een substantiële verklaring bieden voor dit effect. In hoeverre de persoonlijke vaardigheden daadwerkelijk leiden tot meer kansen op een buitenlandervaring of andersom moet aan de hand van meerdere metingen vastgesteld worden en kan om die reden pas in een vervolgrapport worden vastgesteld.

Bijlage A: Methodologische verantwoording

De data

In samenwerking met Erasmus+ heeft ResearchNed een vragenlijst ontwikkeld gericht op zowel mbo- als ho-studenten. De uitwerking hiervan heeft voornamelijk plaatsgevonden in de voorbereidingsfase van het onderzoek. De input van de vragenlijst is allereerst verkregen uit bestaande evaluerende vragenlijsten die Erasmus+-studenten na elke Erasmus+-activiteit moeten invullen. Bovendien is er deskresearch gedaan naar vergelijkbaar onderzoek in binnen- en buitenland om waar mogelijk gebruik te maken van reeds gevalideerde schalen. Vervolgens is een eerste voorstel aan de opdrachtgever voorgelegd voor feedback. De hieraan aangepaste vragenlijst is vervolgens met een aantal studenten kritisch bekeken en beoordeeld op tekortkomingen en onduidelijkheden. Na goedkeuring van de opdrachtgever is de vragenlijst voor ho-studenten geprogrammeerd met behulp van de Unicom Data Collection Suite.

Desalniettemin is gedurende de opstartfase en de dataverzameling van het onderzoek gebleken dat in de benadering van mbo-studenten een andere aanpak nodig is om een zo hoog mogelijke respons te genereren. Om deze reden is ervoor gekozen de vragenlijst voor mbo-studenten, in samenwerking met mbo-instellingen en de opdrachtgever, dusdanig aan te passen dat deze beter aansluit bij de doelgroep. De verzameling en verwerking van de mbo-data zal op een later moment afzonderlijk worden uitgevoerd.

De data voor dit onderzoeksrapport zijn daarom nu alleen afkomstig van de vragenlijst die expliciet ontwikkeld is voor ho-studenten. Aangezien het streven is om de studenten in de steekproef 2,5 jaar te volgen is van belang dat in het vervolg van het onderzoek de vragenlijsten niet te 'repetierend' aanvoelen voor de respondenten. De vervolgmetingen zullen daarom iets andere accenten krijgen.

Benadering van de steekproef

De vragenlijst is als online enquête geprogrammeerd. Voor de benadering van de ho-studenten is ten eerste gebruik gemaakt van het studentenpanel van ResearchNed. Daarnaast zijn ook studenten benaderd via de opdrachtgever 'Erasmus+'. Zij beschikken immers over contactgegevens van studenten die al eerder een keer met Erasmus+ een studieprogramma of stage in het buitenland hebben gevolgd en hebben destijds toestemming gegeven om te worden benaderd voor vragenlijsten. De geselecteerde respondenten zijn benaderd per e-mail met een persoonlijke inlogcode voor de online enquête.

Respons en selectie respondenten

In totaal zijn 84.905 ho-studenten benaderd. Uiteindelijk hebben in totaal 9.622 (11,3%) studenten op de link naar de vragenlijst hebben geklikt. Daarvan waren 2.375 respondenten (2,8%) specifiek geworven via Erasmus+ omdat zij met Erasmus+ naar het buitenland waren gegaan. De overige 7.247 respondenten (8,5%) zijn afkomstig van het studentenpanel van ResearchNed.

Van de 9.622 respondenten die de link hebben aangeklikt is bijna een tiende (8,8%) niet gestart met de vragenlijst. Bovendien hebben 100 respondenten (1%) geen toestemming om de enquêtegegevens te laten verwerken voor analyse - een aspect dat sinds de AVG-wetgeving een verplicht onderdeel vormt van onderzoek. Het aantal respondenten dat geen toestemming gaf voor verwerking was overigens lager uitgevallen dan verwacht. Verder bleken 112 respondenten (1,2%) zonder diploma te zijn gestopt met de studie, waren 125 respondenten (1,3%) al langer dan 4 jaar afgestudeerd en waren 76 respondenten (0,8%) tijdelijk gestopt met de studie en bevinden zij zich niet in het buitenland. Deze vier groepen vallen daarmee buiten de doelgroep. Dit betekent dat uiteindelijk 8.364 respondenten (86,9%) de vragenlijst zodanig hebben ingevuld dat hun gegevens bruikbaar zijn voor het onderzoek.

Om de doelgroep van ho-studenten verder af te bakenen is nog een andere selectie uitgevoerd. Van de 8.364 respondenten zijn 149 respondenten afkomstig van het mbo. Aangezien ResearchNed, in overleg met de opdrachtgever, heeft besloten de werving van en de vragenlijst voor mbo-studenten anders uit te voeren en het aantal in de huidige responsgroep te laag is om valide uitspraken te kunnen doen, is besloten deze groep mbo'ers buiten beschouwing te laten.

Alles bij elkaar zijn in totaal 1.407 respondenten buiten beschouwing gelaten en behoren 8.215 respondenten tot de uiteindelijke onderzoeksgroep. Het overzicht is weergegeven in Tabel 1.

Van deze 8.215 respondenten hebben er 5.940 de vragenlijst volledig afgerond en hebben 2.275 respondenten de vragenlijst weliswaar voortijdig afgebroken, maar voldoende ingevuld om in het onderzoek te worden meegenomen.

Tabel 1: Responsberekening

	Aantal	Respons %
Selectie studentenpanel	62.899 (ca.)	
Deelname studentenpanel	7.247	8,5 %
Selectie Erasmus+	22.006 (ca.)	
Deelname Erasmus+	2.375	2,8%
In totaal aangeschreven	84.905	
In totaal deelgenomen	9.622	11,3%
Bruto respons	9.622	100%
Buiten doelgroep		
Niet gestart	845	8,8%
Geen toestemming	100	1%
Zonder diploma gestopt	112	1,2%
Langer dan 4 jaar afgestudeerd	125	1,3%
Tijdelijk gestopt en niet in het buitenland	76	0,8%
Mbo-studenten	149	1,6%
Uiteindelijke doelgroep	8.215	85,4%

Bron: Erasmusplus, 2018

Representativiteit

Om vast te kunnen stellen in welke mate de resultaten van de steekproef representatief zijn voor de populatie is aan de hand van een chi-kwadrat goodness-of-fit test getoetst of de responsgroep gelijk is aan de populatie. Hoe hoger de uitkomst van de goodness-of-fit test, hoe sterker de populatie afwijkt van de populatie. In dit onderzoek zijn ho-studenten van het panel en van Erasmus+ bevraagd. Om deze reden bestaat de responsgroep feitelijk uit twee verschillende doelgroepen: ho-studenten en Erasmus+-studenten. Om die reden wordt voor beide groepen apart geanalyseerd in hoeverre zij problematisch afwijken van de Nederlandse bevolking of Erasmus+ populatie. Hierin zijn de bevolkingsgegevens gebaseerd op cijfers van DUO^{37 38} en de gegevens van de Erasmus+-populatie gebaseerd op de gegevens verkregen van Erasmus+.

Weegfactor

Om te voorkomen dat de gevonden resultaten vertekend zijn door een onder- of oververtegenwoordiging van bepaalde groepen is ervoor gekozen om voor beide doelgroepen een weegfactor aan te maken. Aan de hand van de responsanalyse is de weegfactor voor de groep ho-studenten berekend op basis van niveau ho (hbo of wo), sector, type onderwijs en geslacht. De weegfactor voor de groep Erasmus+-studenten is berekend op tevredenheid buitenlandreis, vetrekpunt instelling en bestemmingsland.

37 DUO. (2018). 04. Aantal hbo inschrijvingen. Verkregen op 29 maart 2019 van https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/ho/ingeschreven/hbo-ingeschr/ingeschrevenen-hbo4.jsp

38 DUO. (2018). 04. Aantal wo inschrijvingen. Verkregen op 29 maart 2019 van https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/ho/ingeschreven/wo-ingeschr/ingeschrevenen-wo4.jsp

Door gebruik van deze weegfactoren kunnen we zoveel mogelijk vertekening van resultaten in dit onderzoek voorkomen, omdat op deze manier op basis van verschillende kenmerken de over- of ondervertegenwoordiging van groepen wordt gecorrigeerd. Desondanks zijn niet alle populatiegegevens van de responsgroep bekend waardoor het volledig representatief maken van de responsgroepen onmogelijk is. Hierdoor kunnen de resultaten niet volledig gegeneraliseerd worden naar de onderzoekspopulaties.